

Aikidó

úvahy, tápání a povídání o cestě...

Franck Noël

AIKIDÓ: ÚVAHY, TÁPÁNÍ A POVÍDÁNÍ O CESTĚ...

Franck Noël

Z francouzského originálu AIKIDO: RÉFLEXIONS,
DIGRESSIONS, ET DIVAGATIONS SUR LA VOIE..., 2016

Ilustrace: Damien Bretel

Překlad: Jacques Joseph

Jazyková a obsahová úprava: Martin a Vanda Švihlovi

Grafická úprava, sazba: Matouš Mihaliček

České vydání:

Aikido Praha Vinohrady, www.aikidovinohrady.cz

© 2016 Franck Noël a Damien Bretel

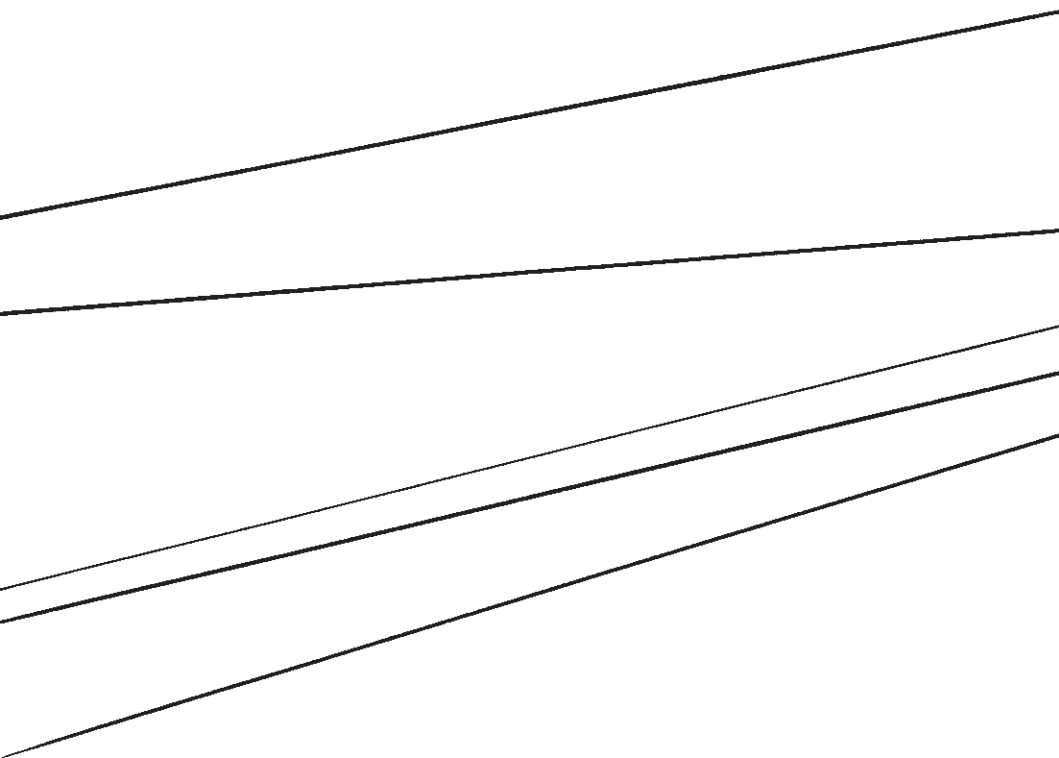
© 2021 Aikido Praha Vinohrady

Prohlášení:

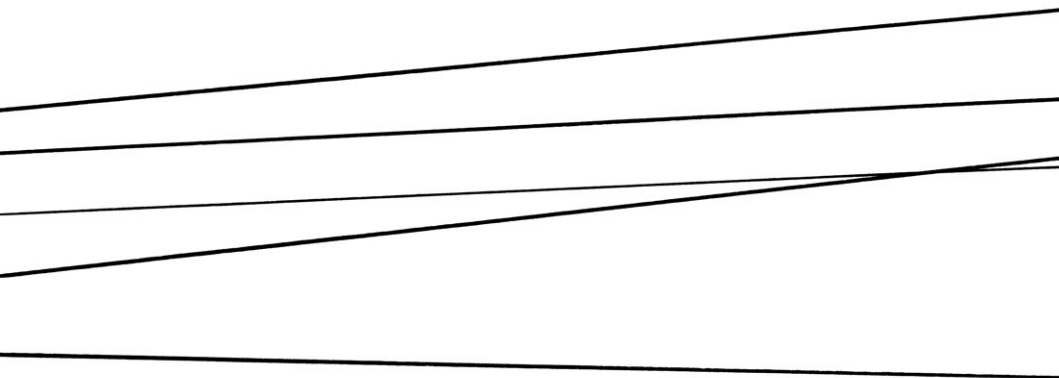
Tento materiál je informačním produktem.

Jakékoliv šíření, prodej nebo sdílení třetím osobám tohoto materiálu nebo jeho částí bez písemného souhlasu Aikido Praha Vinohrady, z.s. je zakázáno.

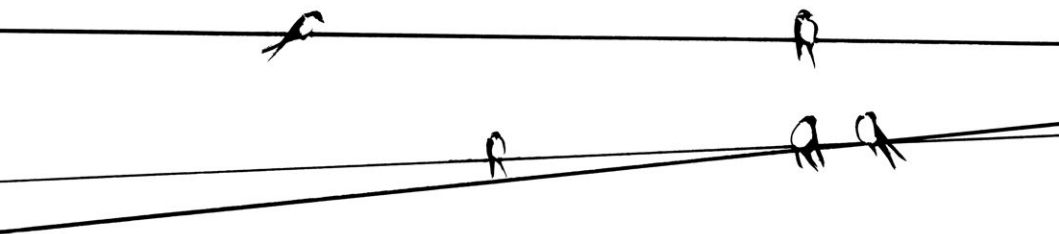
Děkujeme za pochopení a respektování tohoto sdělení.

Mýlit se,

znovu se mýlit,

mýlit se méně...

Cesta

Každý to ví, ve slově *aikidó* je *dó*: cesta, pouť, putování, trasa.

Aikidista je tedy cestovatel.

Dělat aikidó znamená putovat.

Takové chápání je nepochybně poněkud omezující, protože ve slově *dó* je také obsažena idea pravidel, principu, uspořádání: přesněji jde tedy o to putovat za účelem dosažení určitých principů a zároveň v souladu s nimi.

Ale nechme se nést, unášet touto myšlenkou cesty...

Pouť, cíl, návrat...

Hovoříme-li o moderní cestě, vše je v ní podřízeno cílové destinaci, což nás zároveň vede k tomu, že cestu popíráme nebo ji přinejmenším neutralizujeme: v první řadě rychlostí, která zkracuje její trvání (zároveň však zvyšuje její frekvenci, neboť cestujeme častěji tam, kam nám netrvá dlouho se dostat), která však zároveň sterilizuje její obsah. V letadle, stejně jako v TGV nebo na dálnici, již krajina neexistuje; souputníci a soupeřnice jsou k nám zády, místo aby k nám byli čelem, jako by nás chtěli odradit od toho, abychom se s nimi

seznámili; nádraží a letiště jsou normalizovaná, aby minimalizovala pocit „že jsme v cizině“, potlačila vše nečekané, originální setkání nebo jakékoli úsilí o přizpůsobení se... „Pokrok“ a „modernita“ jsou jednoznačně spjatý s touto neutralizací cesty. Tu pak již nevnímáme jako něco, co má vlastní hodnotu a zaslужuje si naši pozornost a vytrvalost. Je spíše pouhou vsuvkou, která má nechat cestujícího totožného se sebou samým.

V takové situaci jsme dost vzdáleni přehnaně romantizované a naivními iluzemi obtěžkané představě Rimbauda v Habeši, Ségalena v Číně, Saint John Perse v Americe či Cendrarse na transsibiřské magistrále. Jsme vzdáleni básníkům na cestě, básníkům cesty, vnitřním cestám, básníkům, kteří žili stejnou měrou dobrodružnými a pohnutými cestami, bdělou nehnutostí i barvitými destinacemi. Jsme vzdáleni básníkům, kteří proměňují svůj život a své dílo v iniciační pouť, jejíž mystéria musí každý čtenář, každý poutník znovu zformulovat. Musí je nejprve rozplést, aby je mohl následně zaplést do své zkušenosti, svého prožitku, do oné výbavy, kterou si nese životem.

Stejně tak jsme dost vzdáleni tomu, jakou cestu nabízí aikidó. Vždyť je jasné, že cíl je zde natolik ambiciózní, až je nedosažitelný. Zajisté, můžeme si stanovit několik zachytých bodů, vcelku jasně identifikovatelných etap, hraničních kamenů, o které se můžeme opřít a oddechnout si, než znovu vyrazíme na cestu. Můžeme si definovat pokrok, který je třeba vykonat, stanovit si cíle, které budou nutně pouze přechodné a které se budou rychle jevit jako směšné, jakmile se k nim přiblížíme... Je však zároveň nutné se k fata morgana přiblížit, pokud se má rozplynout. To nás totiž přinejmenším uvede do pohybu.

Pouť je tedy samou podstatou cesty Aiki – vybízí nás k tomu, abychom se podívali na každém kroku; vrhá nás

do neznáma a cizoty poznávání sebe samých v zrcadle těch druhých; nutí nás zůstat pozornými ke každé peripetii na trase, umět se vypořádat s každou zákrutou a nástrahou; pomáhá nám odolat pokušení posadit se na vrcholu prvního pahorku, který potkáme, nebo chodit neustále dokola po značených stezkách.

Cestovatel Aiki je živ svou poutí, svým cvičením. Nachází v ní zalíbení, zhlíží se v ní, cestuje proto, aby cestoval. Obdivuje krajinu, učí se poznat své soupeřníky, rozšiřuje meze své zvědavosti, objevuje v sobě dobrodružnost, chuť k chůzi, rozhodnost...

Jestliže však cestě připišeme takovouto hodnotu, znamená to zároveň, že její cíl je pro svou vzdálenost a nedosažitelnost nedůležitý? Že cíl je pouze záminkou k cestování a mohl by být odlišný? Až tak daleko bychom zacházet neměli. Vždyť cíl určuje charakter cestovatelů, soupeřníků, s nimiž se dennodenně setkáváme. Volba cíle, jakkoli je mýtická, je klíčovou složkou cesty, neboť právě cíl, ozdoben lákavostí, kterou jej vystrojíme, je tím, co nás táhne vpřed, co nás motivuje, abychom pokračovali, a co dává smysl našemu úsilí. Je naší orientací, naší perspektivou, naším obzorem.

Skrze naděje, které do něj budeme vkládat, a představu, kterou si o něm utvoříme, nás cíl povede také k určitému způsobu chování, k volbě dopravního prostředku, k volbě metody.

Bez cíle by cesta byla touláním, nedokázala by se vyvarovat opakování, návratů zpět, chybělo by jí ono napětí směřující vpřed, které nazýváme hledáním. Od tuláka se však můžeme inspirovat v jeho pytláctví, v oné schopnosti využívat mezeru, číst mezi řádky, umět využít všechny prostředky, které nám cesta dává k dispozici.

Můžeme si představit, že se z cesty Aiki vracíme zpět, ruce obtěžkány dary?

K tomu bychom nejprve museli dosáhnout cíle, probádat jeho labyrinty, proniknout všechna jeho tajemství a znovu se vydat na cestu, osvětlení a zasvěcení, abychom osvěcovali a vedli ostatní na jejich pouti. Jako turista, který se vrací domů, rozdává svým přátelům dárky a chce jim dát poznat svět prostřednictvím fotografií...

Toto přirovnání není příliš lichotivé...

Je snad sensei někým takovým?

Tím, kdo tam došel, kdo viděl, kdo ví, kdo se odtamtud vrátil a kdo od té doby otravuje svoje okolí nevyhnutelným převypravováním svých vzpomínek během večerů vyplněných nekonečným promítáním diapozitivů?

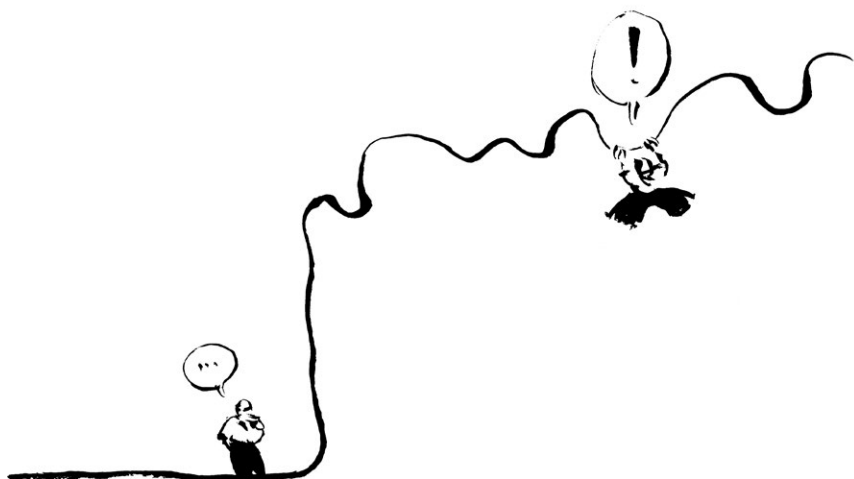
To si rozhodně nemyslíme...

Vidíme jej spíše jako průzkumníka, který se vydal na cestu po stopách někoho jiného, kdo vyrazil vpřed, aby zneškodnil některé pasti, aby prosekal cestu a sám se stal součástí krajiny. Vidíme jej spíše jako průzkumníka a chodce, který vynakládá svou pozornost, svou energii a své nadšení, aby se pokusil uchovat onu křehkou linii všech těch, kteří mu předcházeli, a těch, kteří ho následují, stržení perspektivou onoho vzdáleného, mýtického, nedosažitelného cíle.

Dej si pozor, ó tuláku:
cesta také putuje...

Aikidó je cesta a komunikace...

Napadlo už někoho sepsat, jako se to dělá pro každého
cestovatele, příručku konverzace pro poutníka na cestě?

„Již necestuji...
to cesta mne unáší“

... nám říká Alejandro Jodorowsky, básník, vykladač karet,
vynálezce „psychomagie“ a „metagenealogie“, a zároveň
také filmař a komiksový scénárista...

Kdo hovoří o cestě, hovoří k našemu *dó*.

Ono *dó*, na které jsme nastoupili vyzbrojeni odhodláním, jasně rozhodnutí po něm kráčet svými sedmimílovými botami.

Které jsme vnímali jako sled stupínek, po kterých je třeba stoupat silou našich lýtek a zápěstí.

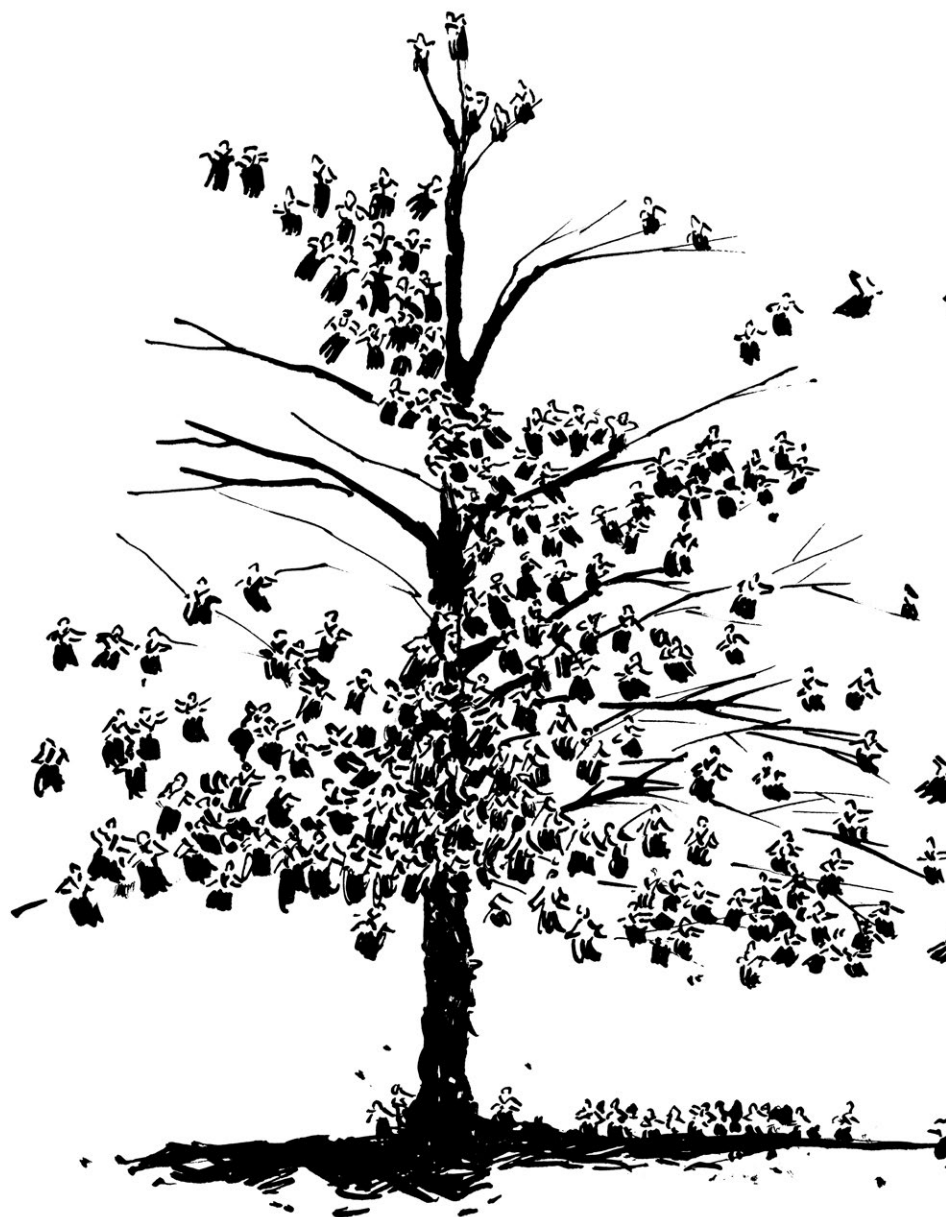
Které jsme doufali, že dokážeme uchopit pohledem a podržet v našem poznání.

Ono *dó*, o němž jsme se záhy dozvěděli, že nepatří nikomu a že nás dokáže dovést tam, kam se ani naše sny a naše představivost nedokázali zatoulat.

Vždyť unášen takovým proudem se plavec stěží rozhoduje, kde a kdy zakotví.

Vždyť ani netuší, zda ještě někdy spočine nohou na pevné zemi.

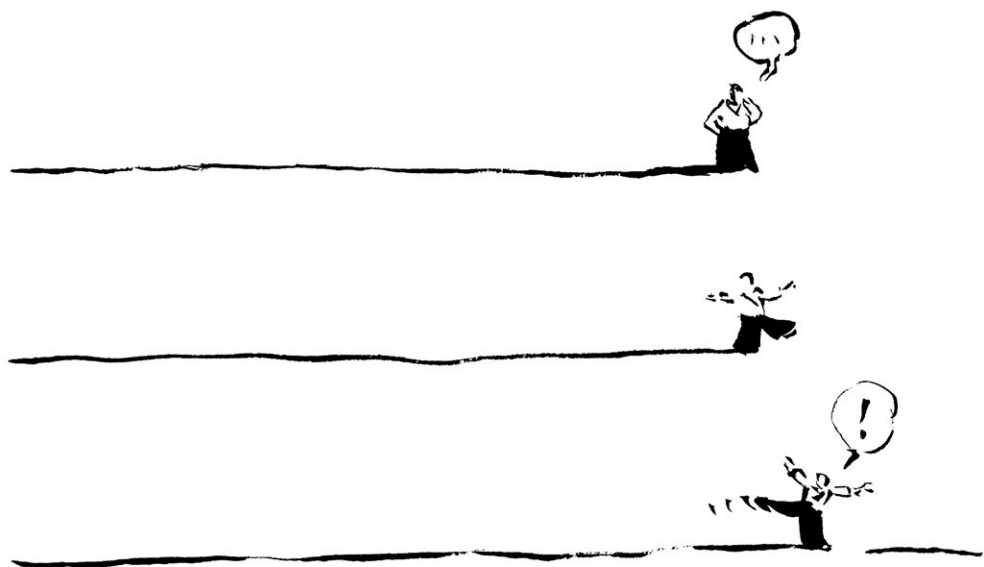

unášeni dó...

Přitom... Přitom...

Jeho slovatný druh Antonio Machado, rovněž hispanofonní básník, nám říká pravý opak:

„Ty, který putuješ, věz, že není žádná cesta, je pouze třeba jít.“

Tyto úvahy, které nás chladně odkazují zpět k naší odpovědnosti, k nám promlouvají také.

Neboť si musíme jasně přiznat: *dó* pro nás bude existovat, pouze pokud se rozhodneme po něm vydat a následně zůstat každou chvíli v pohybu.

A aikidó, které budeme prožívat, nebude ničím jiným než tím, co z něj uděláme.

Dřevorubci a tanečníci, notáři a básníci...

První dvě slova z tohoto nadpisu, „dřevorubci“ a „tanečníci“, jsou součástí běžného slovníku aikidistů, a to již dlouhou dobu, pravděpodobně od té doby, kdy je aikidó aikidem. Jak víme, bez jakýchkoli příkras označují kolegy, o nichž soudíme, že to ve svém cvičení přehánějí, ať už jedním, nebo druhým směrem.

Na druhou stranu, „notáři“ a „básníci“ nejsou používané výrazy (zatím?) a nejspíš je v tom třeba vidět skutečnost, že aikidó je primárně vnímáno jako gesto a nikoli jako promluva.

Jak je však možné nevidět, že toto gesto je jazykem? Že je jako takové z velké části kodifikované (i když se tomu brání a snaží se být „přirozené“ a „spontánní“)? Že jako takové ustavuje komunikaci, že je zároveň otázkou i odpovědí? Že umožňuje vyjádřit se a být slyšen, že se obrací k druhému, aby ho pochopilo a odpovědělo mu?

Tedy jazyk gest nebo komunikující gesto, tyto dvě skutečnosti si vůbec neodporují. Naopak, skládají se přes sebe navzájem a dávají jedna druhé opodstatnění a význam.

A tak v tomto našem společenství Aiki, sestávajícím z gest a jazyka, se aikidisté mohou (když ze sebe chtějí dělat karikatury) odít do hávu a způsobů dřevorubce, notáře, básníka nebo tanečníka...

Pro dřevorubce je gesto (pohyb, činnost) vším a není ničím jiným nežli sebou samým. Pro dosažení svých cílů nespolehá na nic jiného než na sebe sama. Ví, že stromem neotřese pohled na motorovou pilu, ba ani její zvuk, nýbrž opravdu a pouze břit jejího řetězu (zaostřeného pod úhlem 30°). Ví, že strom nechce nic slyšet a že bude třeba se mu vnutit tím, že dovede každou svou akci do úplného konce. Že nemůže od stromu očekávat jakoukoli shovívavost či spřízněnost: jeho gesto má hodnotu pouze skrze to, čeho dosahuje na materiální rovině. Za tímto účelem se v měřitelné a porovnatelné zručnosti navzájem doplňují síla i technika.

Realita tanečníka je zcela odlišná, ačkoli jeho nástrojem je také gesto. Neboť jakkoli má toto gesto hodnotu skrze to, co je, má mnohem větší hodnotu skrze to, co evokuje, skrze prodloužení a konstrukce, ke kterým vybízí. A to jak v prostoru, tak ve svém smyslu. Z této pozice bude gesto naznačené (a pro dřevorubce bezvýznamné) pro tanečníka mnohdy podnětnější. Naznačené gesto má totiž mnohem bohatší možnosti než gesto završené, které nijak nepodněcuje představivost či spolupráci obecnstva. Náznak apeluje na aktivitu obecnstva, završenost dělá z diváků pouhé svědky.

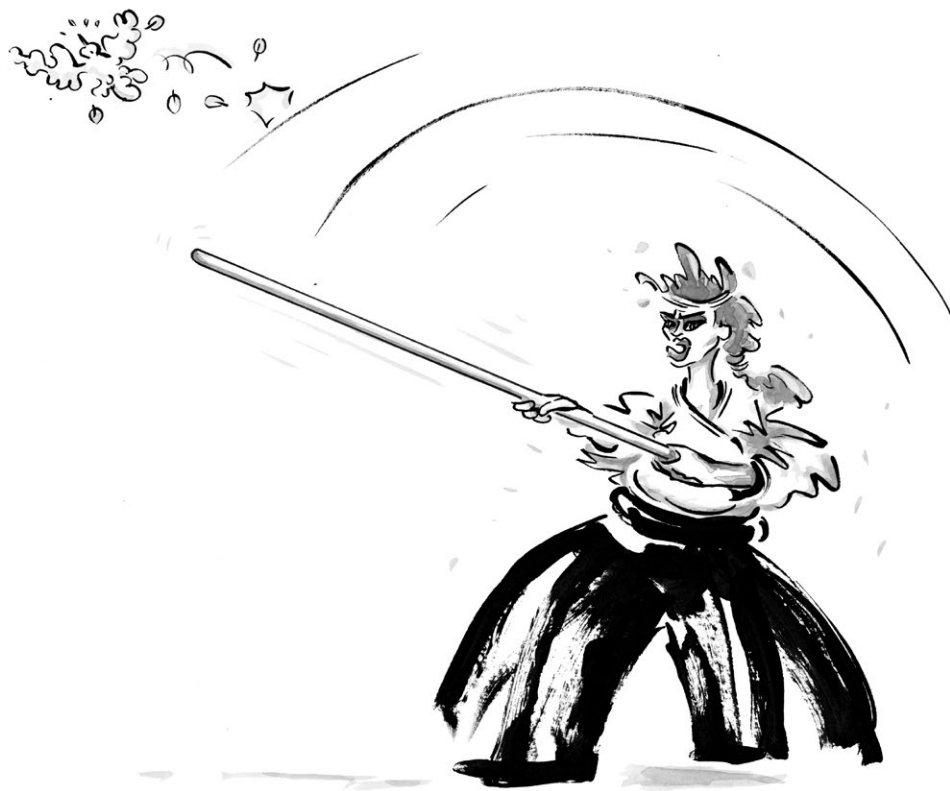
Ostatně tam, kde se gesto dřevorubce fixuje na pokácení, má gesto tanečníka spíše tendenci pozvednout – v tomto ohledu nenaráží na žádná vnější materiální omezení a své meze, které se jako výraz své vlastní svobody snaží posouvat, nachází pouze v sobě samém. Avšak nikdy se nedozví, do jaké míry je jeho partner v dialogu, tedy obecnstvo, stržen, unesen nebo poražen, ani zda bylo jeho poselství pochopeno či sdíleno. Tam, kde dřevorubec může v jakoukoli chvíli změřit

svou efektivitu, zůstává tanečník jediným soudcem důslednosti svého gesta.

Kdybychom tyto vzorce chování beze zbytku převedli do kontextu aikida, byly by samozřejmě zcela nepatřičné. A to ani ne tak proto, že nesouvisejí s bojem – vždyť „pokácat“ strom či „strhnout“ publikum jsou cíle, které mohou být metaforicky připodobněny k cílům bojovým a také vyžadují strategii a touhu prosadit se v onom rozsáhlém boji o život. Avšak „pokácení“ stromu nebo „stržení“ publika se vztahují k protějškům v dialogu, kteří jsou sotva srovnatelní s partnerem v aikidu – aikidisté totiž (a to nemůže nikdo popřít) nejsou ani stromy, ani diváky.

Ten „druhý“ člověk – v kontextu konfliktu protivník, v kontextu cvičení partner – není stromem přinejmenším v té míře, v jaké neklade pouze odpor: má v sobě impulzy a záměry, které bude třeba kontrolovat a odvrátit směrem k čestnému a pozitivnímu vyústění. Gesto našeho dřevorubce tedy bude muset naslouchat těmto impulzům a pracovat s těmito záměry, aby se efektivně rozvinulo. Neboť ono *ki* v našem Aiki, které je třeba sjednotit, je právě sdílený prostor impulzů a záměrů a nikoli prostor hrubé hmoty – a právě v tomto prostoru se musí gesto Aiki rozvinout. Atemi, které při cvičení využíváme, výborně odhaluje nejednoznačnost tohoto prostoru sestávajícího zároveň z hmoty a z významu: i když by se tak mohlo zdát, atemi nemá za cíl uskutečnit se (tedy zasáhnout), nýbrž zapůsobit na záměr a chování druhého, aniž by se završilo. A co platí pro atemi, platí také pro jakékoli umístění, postoj, navázání kontaktu, vzdálenost, pohyb... které mají všechny hodnotu stejně tak skrze to, co umožňují udělat, jako skrze to, k čemu vybízí druhého.

Stejně tak není ten „druhý“ ani vnějším divákem, který nepožaduje nic jiného než nechat se unést. Je zde nejprve jako omezení, které nás přichází vyrušit a jehož materiální realitu

je třeba přijmout, abychom byli schopni jej strhnout do spirály, která vytvoří novou situaci. Náš tanečník bude muset přijmout, že se zaplete s přítomností a s požadavky druhého, aby je začlenil, propojil se svými vlastními tužbami po uskutečnění a naplnění. Tanečníkův pohyb, jeho svoboda vyjádření tím budou zasazeny do určitých mezí, nasměrovány.

Všímáme si tedy, že náš dřevorubec i náš tanečník, dosti přehnané karikatury v obci Aiki, se prohřešují stejným způsobem: neberou partnera, jaký je, tedy jako svébytné já, ale pouze jako prostředek k ukázání svého výkonu.

Vše, co jsme právě řekli o expertech gesta, kterými jsou dřevorubci a tanečníci, by mohlo být převedeno i na experty slova, jakými jsou notáři a básníci.

Tam, kde chce notář svými slovy uchopit a popsat veškerou realitu, se básník pokouší zprostředkovat nahlédnutí do toho, co je za touto realitou. Zatímco notář si klade za cíl neponechat žádnou stinnou oblast, žádnou nejednoznačnost, básník hlásá pravdu nejednoznačnosti a potenciální bohatost stínů. Jestliže notář píše a myslí si přitom, že jeho čtenář *a priori* nebude chtít porozumět, že k tomu však bude donucen, básník píše pro toho, kdo není nijak nucen číst, ale má velmi velkou chuť jej pochopit. Notář bude vyčerpávající a metodický, básník bude elegantní a úsporný. Notář popisuje a definuje, básník evokuje a asociuje...

Atemi notáře budou vyměřená do milimetru, zcela přesná a budou chtít zastavit jakýkoli pohyb, protože neočekávají žádnou odpověď, budou však mít značný problém uchopit pohyblivou skutečnost.

Básníkova atemi budou náznaky jemné jako pohlazení, vzdálené a nejednoznačné. Jako šibalské mrknutí budou vyzývat ke spiklenectví. Budou však schopná zvládnout i zaslepenost?

I zde, stejně jako v případě dřevorubců a tanečníků, nejsou tyto dva typy diskurzu aplikovatelné v kontextu Aiki, vždyť jakkoli samozřejmě usilují o to, aby byly pochopeny, nevyzývají k žádnému dialogu a nečiní ze čtenáře skutečného partnera v tomto dialogu. Notář sepisuje své texty právě tak, aby nebyla možná žádná diskuse, a básník skládá svá díla tak, aby existovala sama o sobě.

Samozřejmě, bylo by krásné už jen to, kdyby se dřevorubci stali básníky a kdyby se notáři naučili tančit, ale to nebude stačit k založení gesta či promluvy Aiki. K tomu bude ještě třeba, aby se poznali v tom druhém a aby mu přiznali stejná práva nějak se chovat a vyjádřit.

Pak teprve začne vyjednávání.

Jednota nebo uniformita

Rozdělení nebo různorodost

Proč dvě federace?

Začátečník často prožije první deziluzi ohledně své nové záliby, když se dozví, že ve Francii existují dvě federace aikidó... Jak je možné, že disciplína, která již ve svém samotném názvu vychvaluje jednotu, je ve svém uspořádání rozdělená? Jak si může tak krásný záměr libovat v mrzkostech politiky, v bitvách o vliv a v mocenských vztazích?

Samozřejmě, začátečník se s tím nakonec celkem rychle vypořádá s myšlenkou, že „je to velká škoda, ale u všeho, u čeho jsou lidé...”

A ihned nato se bude radovat, že se ocitnul v „té správné federaci“.

Pokusme se raději prozkoumat věci z jiného hlediska.

A za tím účelem skutečně můžeme vyjít z názvu *aikidó*, ale s přihlédnutím spíše k *dó* nežli k *ai*. Nebo přesněji řečeno tak, že budeme o *ai* uvažovat z pohledu *dó*, jinak řečeno, že se jednoznačně postavíme do *dó*, abychom hleděli na *ai*.

Naším cílem samozřejmě je pracovat na sjednocení (energií i organizací) a vyvíjet v tomto směru úsilí, a nikoli uvažovat o tomto sjednocení jako o něčem hotovém, o předpokladu, v němž je třeba se usadit. Protože samo úsilí je tím, skrze co se zdokonalíme.

Je tak na místě si říct, že je štěstí a nikoli prokletí, že jsme konfrontováni s konkurenční organizací. Je štěstí, protože to představuje příležitost pokusit se v kontextu mimo tami (a tedy v kontextu nekonvenčním) uvést do praxe postup Aiki spočívající v tom, že v situaci opozice hledáme přístup, který umožní oběma partnerům v diskuzi vyjít z té zkoušky lepší. Praktické práci v životní velikosti, kde se tori musí radovat z přítomnosti ukeho (a děkovat mu za ni), což samozřejmě platí i obráceně.

„Ale přece jenom,“ slýcháme často, „existuje jediné aikidó! A tohle rozštěpení organizací může být jediné výsledkem mocenských bojů, malicherného manévrování, aby si člověk zajistil kontrolu a vedení...“

Nezamýšlejme se ironicky nad tím, že ti, kteří říkají tyto věci, ať už hájí cokoli, tím často ve skutečnosti míní, že ono „jediné aikidó“ je právě to, které cvičí, protože jak jinak bychom zjistili, kde ho hledat?

I kdyby totiž nakrásně nešlo o nic jiného (nežli o boj o moc), přesto by se slušelo přijmout realnost oné otázky a postavit se k ní co možná nejlepším způsobem. Tedy aplikovat to, co nás aikidó učí v oblastech řešení konfliktů, vyjednávání a vzájemného vzdělávání se, abychom našli něco lepšího nežli pouhé rozdělení teritoria, kde by hranice opět nebyly ničím víc než pouhými zduřelými jizvami minulosti.

Problém je však nekonečně složitější, neboť ačkoli je snadné se shodnout na jednotě původu a principu naší disciplíny,

jednoduchá analýza nás musí dovést k tomu, abychom uznali skutečnou oprávněnost různorodosti v aikidu. V první řadě si jí musíme povšimnout, neboť všichni, kterým se přímo či nepřímo dostalo zakladatelova učení, je obnovují, ztělesňují a dávají zakoušet a prožít neoddiskutovatelně rozličnými způsoby a zdá se, že bychom nic nezískali, kdybychom se chovali, jako by se všichni z nich mýlili až na jednoho.

Především bychom tím však popírali význam samotné role senseie, učitele, jakožto vedoucího a garanta toho, co se děje v dódžó a co nutně prochází jeho osobou. Neboť aikidó ani zdaleka není uzavřeným systémem na klíč, který by automaticky a mechanicky zaručoval pokrok a úspěch (?) svých oveček podle jediného a nehybného schématu a modelu. Ne, logika aikida je logikou hledání, pro které vymezuje perspektivu (schopnosti, hodnoty a principy, ke kterým je třeba směřovat), pro které poskytuje pracovní nástroje (soubor technik a jeho koherenci, rámec tréninku). Předmětem hledání je pak právě snaha pochopit, jak využít tyto nástroje k pokroku v rámci této perspektivy, neboť právě hledání je tím, co nás utváří a čím se zlepšujeme. V tu chvíli vidíme, že manévrovací prostor senseie, ve způsobu vedení své skupiny a v práci s těmito nástroji, je v této logice velmi důležitý a to tím spíše, že cílí na samostatnost a odpovědnost jeho žáků a nikoli na to, aby se podřídili předem stanovenému vzoru. Sensei neaplikuje program: vede a cvičí v rámci hledání, na jehož cestě je jen o trochu pokročilejší, své postupy si utváří postupně v souladu se svou trasou i s trasou těch, kteří ho následují. A nejspíš můžeme říci, že neexistuje správný postup. Avšak existuje správný způsob, jak se postavit k jakémukoli postupu, který by v důsledném a vytrvalém použití ctil nástroje a perspektivu naší disciplíny.

Uznat oprávněnost různorodosti a nepovažovat ji za úpadek je nezbytnou podmínkou pro jakýkoli pokus o sblížení, nebo i jen navázání kontaktu, s jakoukoli další federací, organizací,

skupinou nebo školou, nežli je ta, z níž jsme vzešli. Ale využití této odlišnosti není jednoduché, ani pro běžného žáka (jak využít odlišných způsobů výuky, aniž by se člověk vyčerpával v neplodné přelétavosti?), ani pro vyučujícího (který musí sám sebe zároveň prosazovat i relativizovat), ani pro vedoucího (který se musí s odlišností konfrontovat ve vztahu k soudržnosti své skupiny a k jednotě disciplíny pro její přetrvání).

Cesta je úzká, ale je to cesta. A opět jde o to smířit (sjednotit?) protiklady: rozličnost výrazů a základní jednotu disciplíny. Již mnoho let jsou naše dvě federace partnery v tomto projektu vyjednávání a budování. Jako uke a tori si navzájem nastavují zrcadlo, které pomáhá tomu druhému se vymezit a pochopit jak sebe sama, tak sebe navzájem. Neboť stejně jako na tatami jsou naslouchání (vědět, kde je druhý, porozumět mu) a vycentrovanost (vědět, kde jsem, jaké jsou mé základy, „o kterých se nediskutuje“) zároveň prostředky i cíle výměny. A pochopení aikida tím může být jediné obohaceno...

Samozřejmě, diskuse se točily zejména kolem zkoušek (získávání technických stupňů i státních atestací), jež jsou v naší rodině považovány za tak důležité – symbolicky, strategicky i emocionálně. Dosáhnout v této otázce společného přístupu není jednoduché, neboť pokud zůstaneme na povrchu, u navyklých postupů a jejich forem, můžeme pouze konstatovat navzájem téměř nepřevoditelnou odlišnost. A nesmíme podcenit význam tohoto povrchu věcí, neboť právě on představuje prostředí žáka, realitu, kterou prožívá. Právě na tomto povrchu žák nachází své záchytné a orientační body. Přitom je potřeba tento povrch roztrhnout a relativizovat ho zasazením do perspektivy, protože jinak bychom mohli nanejvýš dosáhnout zavedení jakéhosi formálního způsobu soužití – vzájemného uznání rozdílných forem, které by tím pádem byly jen o to hlouběji zakořeněny jako navzájem

nekompatibilní a které by nakonec našly své ospravedlnění v udržování odlišností a nikoli již v jejich vazbě na společný cíl.

Musí tedy být zachován základní postup: ten, který se zaměřuje na definování kritérií přesahujících rozličné formy, který neztrácí z dohledu původní cíl a nástroje a který zároveň ponechává velkou volnost co do způsobu jejich využití.

Takový podnik je ambiciózní a zdaleka ještě není u konce, ale procesu se musí nechat volný průběh. Mezi členy komise jsou ještě časté rozdíly v hodnocení a je třeba pracovat na tom, aby se postupně zavedl společný jazyk. To všechno postupuje samozřejmě příliš pomalu a s mnoha klopýtnutími, jako první zmatené pády začátečníka. Jiné cesty však není.

Neboť si musíme uvědomit jednu věc. Od úmrtí zakladatele, navzdory velkému přínosu našich senseiů, nemůžeme hledat záruku kvality našeho cvičení v jedné shūry dané osobě. Záruka kvality však nespočívá ani v nekonečném přidávání další a další různorodosti, která by nakonec nutně povedla k rozdrobení. Záruka rozvoje je v samotném úsilí, které naše disciplína vyvíjí, aby umožnila porozumění a komunikaci mezi svými různými složkami.

Aikidó je komunikační disciplínou. Skutečná výzva, které čelí, je právě zajistit komunikaci i uvnitř sebe sama.

„I blázen, který křičí na ulici a mává přitom koštětem,
je přesvědčený, že má pravdu.“

Bambarské přísloví

Přestat foukat

Mezi kronikáři jazzu koluje příhoda.

Kdysi hrál John Coltrane v kapele Milese Davise a přestože ten již byl v té době o poznání slavnější, vztahy mezi těmito dvěma muži s dosti odlišným citem pro hudbu byly poznamenány rivalitou.

Jednoho večera se John, při nástupu svého „sóla“ vrhne do rozkošatělé a nekonečné improvizace, během níž ze svého saxofonu vyluzuje křik, zpěv, sténání i skřípění... pod čím dál těžším pohledem Milese, který se bojí, že bude zastíněn, a že bezmezná výřečnost spoluhráče poškodí jeho smysl pro elipsu a aluzi.

Koncert se přesto podaří dokončit, aniž by byl zkažen dojem.

Poté se John obrátí na Milese a řekne mu něco v tomto smyslu: „víš, před chvílí jsem se dostal do takový divný věci, fakt jsem nevěděl, jak z toho ven!“

A Miles mu odvětil: „A napadlo tě přestat foukat?“

Dokonalé.

„Přestat foukat“... paralela, kterou jsme v pokušení vést s naší disciplínou, by nás samozřejmě neměla pobídnout k tomu, abychom cvičili se zadržným dechem. Spíš bychom se mohli zamyslet nad představou zřeknutí se, oproštění, ztráty kontroly. Nad představou, že občas problém vyřešíme, když se přestaneme snažit. Že řešení se může nacházet v „méně“ a nikoli ve „více“.

V technické rovině je bezpočet příkladů, kdy se pouze snažíme být stále silnější a rychlejší, kdy kvůli zaslepenosti, s jakou se uzavíráme do neustále opakovaných a nepřesvědčivých pokusů, vůbec nevidíme jiné směry, jiné přístupy, nebo jen realitu, kterou nám nabízí náš partner.

V takovou chvíli bychom se zlepšili, pokud bychom se zřekli snahy o to, oč jsme se pokoušeli.

Snadno si představíme obraz zdi, kterou se do úmoru snažíme odtlačit, místo abychom ji přeskočili, obešli, podhrabali nebo... se obrátili zpět, protože bychom možná neměli jít touto cestou. Ostatně, jsme si jisti, kam jdeme?

V jiné rovině učitel často slyší otázku: „co mám dělat, abych se uvolnil?“ Tato otázka předpokládá, že uvolnění vyžaduje zvláštní úsilí, chce po nás, abychom dělali více... aniž bychom se zamysleli nad možností dělat méně.

Zpochybnit všemocnost vědomého úsilí je zcela banální myšlenka – orientální tradice nás odedávna učí obdivovat strategii „ne-chtění“ vody, která prostě teče tam, kde nemusí překonávat žádný odpor, a která přesto nakonec smete všechno na své cestě.

Prázdnota Zenu, očistění a neutralita Šintó, nám evokují tutéž skutečnost: odstoupit od sebe sama, od svého ega, své vůle, svých záměrů nebo tužeb a jednoduše vtéct do

situace. Nesnažit se o nic zvláštního, abychom dobře udělali to, k čemu jsme dovedeni, aniž bychom se pro to kdy rozhodli. Tyto tradice nás vybízejí, abychom se oklestili, zjednodušili, zmenšili svůj objem. Abychom se omezili na to podstatné, na to, co je základem nás jakožto lidských bytostí, a abychom si nelibovali v čím dál komplexnějších a nadmutějších osobnostech, obalených v ambicích a ve vůli prosadit se. Neboť v jistém ohledu se tyto tradice domnívají, že to, co je v nás skutečně lidské, je právě díl božství v nás a že jako taková bude tato naše část schopná zachovat se vždy patřičným způsobem.

V této logice nebude žákovo hledání snahou o nashromáždění dovedností, ale přijetí toho, že bude oproštěn od všech svých výjimečností.

Ta myšlenka je banální, její uvědomělé využití již méně.

V rámci našeho cvičení jsou nám známé koncepty úspornosti a jednoduchosti, pro techniky i osoby, které je přivádějí k životu, stejně jako koncepty otevřenosti a adaptace, které vyžadují naslouchání – tedy upozadění se, odložení svých krátkodobých rozmarů, abychom lépe postupovali v rámci širší perspektivy.

A právě v tom spočívá veškerá obtížnost a dvojznačnost takového chování: jak úspěšně postupovat v rámci perspektivy, aniž by se člověk chtěl tím směrem vydat? Jak být neutrální ve své snaze o neutralitu?

A to není všechno: jak smířit ztrátu kontroly, toto oproštění, s dalšími hodnotami, které si rovněž osvojujeme, jako je zaujetí, vytrvalost, odhodlání nebo jasnost záměru? Máme se vzdát zaujetí nebo se zaujatě zřeknout, nebo se dokonce vzdát zřeknutí?

Vždyť jsme kdysi museli projevít odhodlání a chuť ke zlepšení, abychom mohli nastoupit na cestu. Je v takové situaci zřeknutí se koncem cesty a cílem (ale cílem sestávajícím z prázdnoty, nikoli z plnosti, jakousi negací samotné představy cíle)? Nebo je podmínkou, prostředkem pro postup na cestě? Je nutné vzdát se touhy po zlepšení, abychom se zlepšili? Nebo je třeba vytrvat v této touze po zlepšení, aby se nám povedlo zřeknout se?

No.

Přestaňme foukat, protože nemáme odpověď.

Každopádně, pokud diskuzi zasadíme na lidštější úroveň a „zřekneme se“ starání se o dokonalost a absolutnost, paralela s hudbou nám možná může pomoci:

Milesova poznámka nám připomíná, že ticho je součástí hudby. Ale nevyzývá nás k tomu, abychom do naší trumpetty nikdy nefoukli. Stejně tak by nám tanečník mohl říct, že nehybnost je součástí pohybu – a nepřestal by proto studovat, jak se hýbat. Pokud půjde o dobrého novináře, ten bude vědět, že je nejzajímavějším, když se odmlčí, aby nechal mluvit svůj protějšek, se kterým dělá rozhovor – a přesto musí i nadále zlepšovat své otázky.

Dobré využití těchto nástrojů znamená umět je dávkovat a dávat jim rytmus, využívat jedny, aby se rozezněly ty druhé, umět hrát se střídáním, s výměnami, občas se zlomy, občas s kontinuitou, být občas vibrující strunou, jindy ozvučником...

Kariéra, vývoj těchto umělců a řemeslníků bude sestávat z experimentování s kombinatorikou jejich nástrojů, s hodnotou a místem, které je třeba každému z nich přisoudit.

Bude v tom rutina, selhání, slepé uličky, ale také chvíle pů-
vabu, jasnozřivého prohlédnutí a objevů.

Zdá se, že nás naše aikidó nechává putovat velmi podobnou
krajinou.

Nejspíš není možné teoreticky rozplést otázku, zda je třeba se nejprve vyprázdnit, abychom se mohli naplnit, nebo naopak. Ale zkušenost nám skutečně říká dvě věci, které se zdají si protirečit: že jednoznačně existuje určité množství věcí, které je třeba si záměrně a systematicky osvojit, ale také že naše návyky, ty dobré i ty špatné, nás svazují a že je třeba umět se jich zříct, abychom pokročili na další stupně, a to ve všech fázích našeho vývoje.

Jaké z toho vyvodit poučení?

Možná jednoduše mějme na zřeteli oba aspekty „práce“: směrem k přidávání, k pozitivnu, k plnosti, k důrazu, ale také směrem k ubírání, k negativnu, k nepřítomnosti, ke zřeknutí se.

A pokračovat v hraní...

Vy také, Milesi a Johni, prosím vás,
hrajte dál pro nás
svoji hudbu
sestavující z pomlky i z not
radostně se vezoucích
po vašich magických rytmech...
Jsme ještě daleko od toho, abychom vyčerpali tento
problém.

„Jestli umím číst noty? Ale na banju nejsou noty... Prostě na něj hraješ a je to!“

Odpověď starého amerického hráče na banjo muzikologovi, který s ním přišel dělat rozhovor okolo roku 1850...

„Jestli znám techniku? Ale v aikidu není technika... Prostě se normálně hýbeš a je to!“

— Vysněná odpověď autora fiktivnímu novináři během imaginárního rozhovoru někdy okolo 20. nebo 21. století.

„Uvolněte se, pracujte bez námahy,“ opakují senseiové...

— Kdyby byl býval náš dobrý Jean de La Fontaine jedním z nich, není pochyb, že by nám po „Dubu a rákosu“ sepsal bajku nazvanou „Oklamán vlastní silou“.

Perspektiva, vybočení a pokušení

Každý z nás má pravděpodobně svůj oblíbený způsob, jak uvažovat o aikidu: jako o vášni, jako o koníčku, jako o umění, jako o fyzické aktivitě, jako o návodu na život, jako o prostoru k vyjádření se, jako o hledání, jako o místu uplatnění svých ambicí... a co já vím ještě...

Aikidó můžeme také vnímat jako systém. Systém řešení konfliktů, systém osobního rozvoje, sociální regulace, vzájemného vzdělávání... a jako každý systém může i tento mít sklon se zaseknout, přestat fungovat, odchýlit se, vybočit, uklouznout.

Mezi všemi těmito odbočkami, které by mohly vést k odklonění se od cíle (a tedy od smyslu) tohoto systému, existuje jedna, jež je pravděpodobně zákeřnější než ostatní. Má totiž své kořeny a svou oporu ve skutečnostech, myšlenkách a hodnotách, které jsou nesporně konstitutivní pro základ a vedení naší disciplíny: jedná se o vybočení totalitní.

Zajisté, přívlastek „totalitní“ se obvykle užívá v nepříliš lichotivých soudech o rigidních a despotických politických systémech, které mnohdy porušují nejzákladnější lidská

práva, a může se zdát překvapivé, že jej aplikujeme na to nádherné lidské dobrodružství, kterým je aikidó. Avšak zde, stejně jako jinde, je na místě si udržet jasnou mysl, jednu z klíčových hodnot aikida, abychom si zachovali možnost rozlišit mezi zaujetím a slepou vášní.

Právě my aikidisté bychom se mohli zamyslet nad tím, proč má mnoho vnějších pozorovatelů tendenci vnímat aikidó jako sektu, takže se jim tréninky jeví jako jakési bohoslužby a ti, kteří je vedou, jako guruové nebo laciní čarodějové.

Je totiž pravda, že aikidó obsahuje v sobě samém vše potřebné pro vyživování takové představy, takového chování a zaslepenosti, a to jak ve svém původu a způsobu předávání, tak v konceptech a metodách, se kterými pracuje.

Vezměme si například jeho jediný původ: jen málo uměleckých, vědeckých nebo filosofických disciplín se jako my mohou chlubit nějakým otcem zakladatelem, o kterém by se říkalo, že vynalezl a vyvinul dané učení, že je držel v jeho plnosti a že je jeho poslední a absolutní referencí. Na druhou stranu veškeré sekty stojí na tomto předpokladu. To samozřejmě umožňuje udržet okolo této centrální postavy, jež přetrvává v osobě dóšu, jistou jednotu, byť rozptýlenou – což je jednoznačně pozitivní. Zároveň to však vede k představě, že tento jediný zdroj je (byl) držitelem jediné pravdy, o které se tím pádem hovoří v minulém čase; v současnosti je pak cílem pouze najít nej přijatelnější náhradu v podobě následovníka, jenž bude umět působit co nejlegitimněji. Jelikož je to pravda jediná, jsou vyloučeny veškeré postupy, hledání a experimenty, které by mohly probíhat paralelně. Z této pozice je pak proces uzavření do sebe a vyloučení těch, kteří toho nejsou hodni (nebo o nichž se soudí, že toho nejsou hodni), skvěle znázorněn v často využívaném obrazu rodiny shromážděné okolo mistra. Tuto rodinu je třeba nejprve utvořit a následně udržet a žáci se pak cítí jako mistrovi „duchovní

synové a dcery“. Tato koncepce byla nepochybně ovlivněna konfuciánskou morálkou, ale nezapomínejme zároveň, že také jistá sicilská organizace považuje rodinu za posvátnou.

Tato centrální postava, a samotná představa nějaké absolutní reference (i kdyby tato reference byla pouhým mýtem) nás tedy svádí k totalitnímu přístupu.

Stejně tak, jsme-li alespoň trochu prozíraví, musíme uznat, že řada pojmů, hodnot a klíčových slov našeho repertoáru, se zároveň těžko definuje a je zároveň nebezpečné s nimi manipulovat. Například pojem „správného“, „správnosti“. „Správná technika“ a „správný pohyb ve správnou chvíli,“ slýcháme a říkáme často.

Ano, ale pak si musíme vybrat: buď hovoříme o Správnosti v absolutním slova smyslu a potom by ji bylo třeba, když ne definovat (to je mimo náš dosah), tak přinejmenším poskytnout nějaké základní prvky, abychom se mohli pokusit si ji představit. Nebo se jedná o správnost relativní vůči konkrétnímu, chvilkovému cíli, který by pak bylo na místě upřesnit, neboť taková „správnost“ má samosebou smysl pouze ve vztahu k cíli, který si vytyčila. Jedině pokud víme, co se pokoušíme udělat, můžeme posoudit „správnost“ toho, co jsme udělali. Ale většinou se stává, že nic z toho nevymežíme: děláme, jako by byl cíl našeho jednání sám od sebe jasný. Postup výuky pak ale nevede žáky aktivním způsobem tím, že jim poskytne perspektivu, k níž se mohou nasměrovat, a místo toho se uzavírá sám do sebe, nebo spíše do svého autora, jehož příklad slouží jako jediná možná perspektiva.

Když cíl považujeme za zřejmý nebo jej považujeme za obsažený ve vzoru *ósenseie*, kterému by stačilo se podřídít (?), pak se vlastně před cílem uzavíráme. Pak si představujeme systém aikida jako přímočarý systém s jediným cílem představujícím „správnost“ (tento cíl však není jasně definovaný)

a se souborem prostředků a technik, jejichž „správné“ užití zajistí bezproblémový pokrok.

Je zde tedy ještě totalita v představě „linie“, od které bychom se neměli odklonit.

Ve stejném kontextu se nyní zamysleme nad krátkým citátem: „Prostředek je součástí pravdy stejně jako výsledek. Je třeba, aby hledání pravdy bylo samo pravdivé; pravdivé hledání je rozvinutou pravdou, jejíž roztržštěné části se ve výsledku sjednocují.“ Nemá snad každý aikidista spontánně chuť se pod to podepsat? Pravda a správnost výsledku jsou spojené s pravdou a správností prostředků, hledání, a tedy cvičení.

Tento citát by k nám měl promlouvat přinejmenším ve dvou rovinách. Nejprve protože dobře vystihuje způsob, jakým nakládáme s našimi hodnotami a principy: šanci se k nim přiblížit dostáváme díky tomu, že děláme, jako bychom je již měli. (Například myšlenka sjednocení obou protagonistů se přibližujeme díky tomu, že přijímáme zároveň roli ukeho i toriho.)

Je ale poučnější v kontextu našeho současného tématu, neboť víme, že pochází od Karla Marxe, jehož myšlení, ať už si o jeho výchozích záměrech myslíme cokoli, vedlo, jak víme, k tolika totalitním zblouděním.

Mohli bychom samozřejmě vést podobné paralely k dalším velkým totalitním systémům 20. století, vždyť také spočívaly na představě „nového člověka“ a za účelem jejího dosažení měly ambici vzít v potaz celého člověka a pracovat na všech jeho aspektech.

Aikidó také cílí na rozvoj celého člověka, ve fyzické, mentální i vztahové rovině. „Není to ani sport, ani gymnastika,“ slyšíme často (a po právu), „je to umění žít, způsob bytí.“

Příležitostná nebo zájmová aktivita, hlásající se ke své nezávaznosti, nemá žádnou šanci sklouznout do totality, ale když se jedná o globální vzdělávací disciplínu, nemáme snad sklon si myslet, že aby vydala všechny své plody, vyžaduje „totální“ zaujetí?

Takže jak? Má naše disciplína fatální sklon k totalitarismu? Je snad navzdory zdání více odcizující nežli osvobozující? Jsme snad proti své vůli odsouzeni k tomu nechat se vést demony, o jejichž zhoubné moci jsme měli v jiných kontextech možnost se přesvědčit?

Nemyslíme si to. Je však jasné, že bestie je nenasytná a budeme-li ji příliš žít, ať už záměrně nebo ze své nedbalosti, stane se bulimickou a nakonec sežere i ty, kteří jí slouží.

Abychom však přece jen měli nějakou šanci, musíme si dát záležet na tom, abychom bděle udržovali rovnovážné napětí, které bude vzájemně vyvažovat tyto totalitní tendence, stejně jako loďní úpony napnuté z obou stran stěžně jej udržují ve svislé poloze a umožňují tak lodi plout vpřed.

Nebudeme tedy zapírat žádný z výše citovaných prvků, nýbrž je vyvážíme, zrelativizujeme, pohlédneme na ně s odstupem, jako porodní báby jim pomůžeme vydat ze sebe svou nejednoznačnost, mnohost možných výkladů.

Například přiznáme, že tváří v tvář tak vzdálenému a náročnému cíli, jaký si klade aikidó, je zjevně a nutně jakékoli technické řešení, pedagogická metoda nebo navrhnutý výukový systém pouze provizorní a přibližný. Z toho samozřejmě vyvodíme důsledky pro naše chápání veškeré výuky, které se nám dostává i kterou vydáváme, a to až po nauku ósenseiovu. On s tím ostatně nečekal na nás a sám v průběhu celého svého života neustále nechával své umění, aby se vyvíjelo.

Aikidó totiž nejspíš není ten „lineární a přímočarý systém“, který jsme výše karikovali, ale systém s přinejmenším dvěma základními otázkami, které jako takové vymezují celý prostor zkoumání a nejen předem stanovenou trajektorii. Ony dvě otázky jsou následující: jaké kompetence by umožnily řešení jakéhokoliv konfliktu, aniž by vyvolaly další? Jakými prostředky či metodami bychom snad mohli tyto kompetence získat?

Tato vize hledání, které se vztahuje stejně tak k cíli jako k prostředkům, nás donutí pracovat s volbami a s převzetím odpovědnosti v rámci (řízeného) experimentování, které představuje naše putování po *dó*. A jestliže budeme stále chtít hovořit o správnosti, nejspíš bude třeba ji ještě o stupeň posunout a nemluvit o „správné technice“, ale spíše o správném způsobu jak zakoušet svou techniku, způsobu, který bude pravděpodobně sestávat ze zcela osobního vyvážení důvěry a kritického ducha, vážnosti a lehkosti, zaujetí a výsměchu, odhodlání a pochybnosti, naslouchání a rozhodnosti. Tedy způsobu, který stručně řečeno umožní sebehodnocení a rozvoj.

Je pravda, že potom není nic takového jako pohodlí, jistota nebo neoddiskutovatelný vzor. Ale člověk provozující bojové umění se nesmí bát konfrontace s protivenstvím nebo být vyveden ze svých zvyklostí. Musí se také naučit postupovat v rozostřeném prostředí a nacházet své opory postupně, nesmí se divit, že je od něj vyžadován aktivní přístup, aby se chopil svého osudu. A pro normálně založenou lidskou bytost bude jistě radostné, dostane-li se jí jisté hloubky a komplexnosti, místo aby byla vměstnána do předem určené role.

Toto rozpoložení myslí, zvědavé a uctivé, otevřené a sebevědomé, náročné a tolerantní, oddané a impertinentní, které nemá k humoru nikdy daleko, může učinit aikidistovo

hledání jedině bohatší a plodnější díky mnohosti rovin, které do něj začlení.

Tento přístup by zároveň měl být hybatelem v rámci každé struktury, klubu, ligy, federace zastupující aikidó: ty mají totiž za cíl uspořádat se tak, aby byla zachována křehká rovnováha mezi tím, co by zredukovalo naši disciplínu na pouhou linii, a tím, co by ji s konečnou platností roztříštilo do podivné skládačky, jejíž kousky by do sebe kvůli nedostatku perspektivy a pojítek nikdy nezapadly. Jde tedy o rovnováhu mezi totalitou, kterou jsme právě odsoudili, a anarchií, kde by se každý dožadoval své nezávislosti a odlišnosti vyhlašованиеm vlastních principů, hodnot či metod bez úcty či odkazu k naukám svých předchůdců nebo souvěrců.

Bylo by však paradoxní, kdyby organizace, která má za cíl rozvíjet schopnost omezovat odchylky, měla dojem, že si pod záminkou soudržnosti musí zakázat jakoukoliv debatu uvnitř sebe samé a kdyby opomíjela dynamický potenciál různorodosti a dialektického sporu.

Neboť nic není předem narýsováno a aikidista provazochodec, ať už je jednotlivcem nebo federací, musí kromě udržování rovnováhy mezi dvěma protikladnými tendencemi také sám splétat svůj provaz a držet jej napnutý ve svých dlaních, aby po něm mohl postupovat.

Jeho pohled, zároveň udivený i odhodlaný, zůstává přitom upnutý k perspektivě.

Ví, že právě ona jej udržuje v pohybu a v napětí.

„Není škola života, jen život sám.“

I přes jisté úsilí se nám nepodařilo dohledat autora poučky, kterou jsme použili v titulku. Jako by si z vlastní vůle přál zůstat anonymní a chtěl, abychom si mysleli, že se jedná o lidovou moudrost předávanou již dlouhou dobu a patřící tak říkajíc každému. Ostatně je skutečně jen na nás, zda se pokusíme z ní vzít nějaké ponaučení, zda ji budeme považovat za fádni banalitu, za stěží maskovanou tautologii, která říká všechno i svůj opak. Nebo zda ji naopak vybavíme hloubkou, která nám umožní učinit z ní referenci, jež by nám pomohla vytyčit směrovou linii napříč zákrutami naší cesty.

Nikdo přitom nemůže popřít, že pro nás, aikidisty, tato věta rezonuje obzvlášť silně, protože evokuje, ať už pozitivně či negativně, několik myšlenek, sloganů či pouček, jež nám jsou známy. Vždyť máme ve zvyku prezentovat aikidó (a obecněji budó) jako „školu života“. Mluvíme o dódžó jako o „privilegovaném prostoru“, který stojí „mimo“, ve kterém platí specifická pravidla chování (*reišiki*). Máme tendenci oddělovat dódžó od vnějšku, ve kterém poté můžeme šířit dobrodiní kompetencí, kterých jsme v laboratoři dódžó nabyli.

Narážíme tak na přinejmenším zdánlivý rozpor se zmíněnou poučkou.

Na druhou stranu myšlenky sjednocení, splynutí, překonání duality, význam „tady a teď“, které nás v našem cvičení doprovázejí, nám spontánně připadají jako náležející do stejného řádu myšlení.

Pokusme se trochu prohloubit všechny tyto intuice.

Aikidó „škola života“

Kladení aikida jako „školy života“ se samozřejmě nestaví do opozice k tomu, co bychom mohli nazvat „školou smrti“ – toto označení si za své nebere ani armáda („já vás naučím, co to je život...“) – byť pro bojové umění rozhodně není nedůstojné přihlásit se k touze klást život jako nejvyšší hodnotu. Nikoli, využití tohoto výrazu „škola života“ je ve skutečnosti často pouze komunikačním gestem, které má za cíl vyzdvihnout výukové klady disciplíny a dát jasně najevo, že se neuzavírá do sebe samé a že neučí dovednostem, které by byly aplikovatelné jen v jejím vlastním prostoru působnosti. Naopak, vyžaduje a rozvíjí bytostně morální a vztahové kvality (výdrž a překonání sebe sama, úcta a pokora), které bude moci žák s prospěchem využít ve všech oblastech života.

Tato téměř oficiální pozice je však často zatlačena do pozadí nejistotami mnoha žáků, kteří se neustále zamýšlejí nad „realističností“ nebo „reálností“ své techniky a tedy nad její souvislostí s „životem“, který situují jednoznačně mimo dódžó.

Přitom tuto „školou života“ můžeme číst i jiným způsobem, který nebude klást důraz na místo disciplíny v „životě“, nýbrž na kvalitu života v disciplíně: uvažovali bychom tak o ní

jako o prostoru, kde se učíme zakoušet a kde zakoušíme život, „opravdový“ život. Jako místo, kde se život odhaluje ve své plné intenzitě a bohatosti, kde se zjevuje v celé své hustotě. Související slogan by pak již nebyl „aikidó z vás udělá člověka, který se cítí dobře všude ve světě“, nýbrž „kdo nebyl aikidistou, jako by nežil“.

Střídáním mezi těmito dvěma výklady tak z velké části vyřešíme rozpor, na který jsme původně narazili. A stejně jako je střídání rolí toriho a ukeho nezbytné pro pochopení gesta Aiki, je nejspíš dobrým postupem střídavě uvažovat o dódžó v životě a o životě v dódžó.

Dódžó v životě (a mimo něj)

Je zřejmé, že veškeré naše vzdělání jako adepta budó nás skutečně vede k tomu, abychom vnímali dódžó jako privilegiovaný prostor, zároveň školu, laboratoř i obřadní místo, které se chrání před vnějším světem celým souborem symbolických či materiálních prostředků: *keikogi* (úbor), *reišiki* (rituál, etiketa), *kamiza* (místo úcty, kam je směřován počáteční a závěrečný pozdrav). Ty se pokoušejí vytvořit dojem uspořádaného, orientovaného a kontrolovaného světa, ve kterém je všechno zařízeno tak, aby to podporovalo pozornost, receptivitu, úctu a zaujetí ze strany těch, kteří se v něm pohybují.

Je to škola, neboť jsou zde nabízena vybraná cvičení, dávkovaná a nakombinovaná tak, aby každého vedla v jeho vývoji směrem k čím dál jemnějšímu zvládnutí daných nástrojů. Volba a prezentování technických schémat a rady, jak je realizovat, představují nejzjevnější část úlohy senseie.

Je to laboratoř, neboť je scénou veškerého experimentování, osobního i kolektivního, díky kterému není zkušenost aikida

„hele... tahle technika není v seznamu...“

pouze imitací a repeticí absolutního a neměnného modelu. A proto bychom si přáli, jak jen je to možné, abychom se pohybovali ve sterilizovaném, aseptickém prostředí s možností kontrolovat všechny prvky, z nichž sestává, abychom na požádání mohli měnit ten či onen parametr.

Je obřadním místem, neboť praktikovat aikidó neznamená pouze pracovat na svém rozvoji a hledat: znamená to také doufat, že zažehnáme konflikt, že vymýtíme násilí, stejně tak vlastní jako toho druhého, a tedy přát si (ať už vědomě, nebo nikoli) pokaždé, při každém tréninku, prožít očištnou, uklidňující a osvobozující zkušenost ponořením se do magické a očištné koupele. Místo takového obřadu zjevně nemůže zůstat otevřeno všem vnějším vlivům.

Z těchto tří úhlů pohledu jasně vyvstává nutnost, aby se dódžó dokázalo chránit před vnějšími vlivy a znečištěním a dobře rozumíme doporučení, které se dává žákům, aby „nechali své starosti (a další věci) v šatně“: vždyť se nám musí povést vytvořit specifické podmínky, zbavené různých nánosů a zábran, do nichž jsme jako osoby zapleteni, máme-li doufat, že si otevřeme přístup ke všem našim potenciálním zdrojům, které jsou v běžném životě zakryty nebo potlačeny našimi zvyklostmi a obrannými mechanismy. Na druhou stranu však musejí být zdi dódžó prostupné v opačném směru, směrem ven, aby klíčky Aiki pečlivě vypěstované v jeho rámci mohly svobodně bujet a postupně kolonizovat svět...

Život v dódžó

Výše uvedená tradiční představa dódžó a jeho místa ve světě, jakkoli je nutná, zůstává z velké části teoretická. Nikdo totiž nemůže zabránit životu a jeho bouřlivému toku vtrhnout do dódžó stejně jako kamkoli jinam. Musíme si to přiznat: život rozráží všechny dveře a přichází, kamkoli se mu zlíbí, a je

lepší vzít tento stav věcí v potaz, nežli se jej pokoušet popřít a pořízovat silnější zámky. Lidé se nezbavují svých nehlubších obav tak, jako si sundávají svůj městský oděv.

Těla se nezbavují na povel svých zámků a krunýřů a budou nadále „celým svým tělem“ bránit to, čím jsou zvyklá být. Obavy a obsese každého z nás jsou sice možná na chvíli ochotné předstírat, že usnuly, přesto však zůstávají ukryté hluboko uvnitř nás, připravené vyskočit při prvním škobrtnutí, využít sebemenší záminky, aby záludně vyplavaly na povrch a zabraly prostor. Nad tím vším se samozřejmě ponесou radost, humor, láskování či rivalita, které si také nenechají ujít příležitost přidat se jako ingredience do vařícího se kotlíku, aby mu dodaly chuť.

Zkrátka, dódžó nám sice nabízí hru na hrdiny, tyto role však na sebe berou osoby obtěžkané minulostí, nadějemi a vitalitou a nepřijímají je jako uniformy nebo konfekční oblečení, ale zabarvují je veškerou svou fantazií a svým způsobem bytí, čímž vytvářejí jisté dialektické napětí mezi strohostí a karnevalem.

Měli bychom toho litovat? Kromě toho, že na takovou otázku není dost dobře místo, vyžadovalo by to, abychom byli přesvědčeni, že máme naprostou kontrolu nad naprogramováním lidské zkušenosti v otázce konfliktu (prostoru zkoumání aikida), čímž by nezbyl žádný prostor pro nejistotu, pro globálnost, pro nahodilost. Museli bychom se domnívat, že naše schopnost analýzy je schopná obsáhnout veškerou tuto realitu a následně ji reprodukovat v podobě rozvoje a zinscenovat v rámci ceremonie.

Tak tomu samozřejmě není a pokud by byly naše pracovní a cvičební situace zcela odtělesněné a kontrolované, je velmi pravděpodobné, že by vedly pouze k jakési prázdné abstrakci, kterou by nejspíš ani sebevětší vůle po zdokonalení

„níž! buď níž na těch nohou!“

„uvolni ramena! buď úspornější!“

nedokázala dostatečně zakotvit ve světě. Aniž bychom proto rezignovali na ono hledání neutrality a překonání ega, musíme s otevřeným srdcem vítat všechny nahodilosti a nepřesnosti, které umožňují, aby setkání a výměny probíhaly mezi osobami a nikoli pouze mezi rolemi. Musíme také přijmout myšlenku, že právě to nám dává hloubku, tloušťku a materiál na naší cestě za absolutním vrcholem cvičení.

Cvičení a skutečnost

Vždyť to, co nakonec ukotvuje dódžó v realitě, je právě realita dódžó, byť neodpovídá prvotní představě, kterou jsme si o ní udělali: cvičení se nepokouší kopírovat skutečnost, ono JE skutečností. Je životem samým, ani závorkou, ani mrtvým časem, a musíme jej jako takové zakoušet, poměřovat je podle měřítek plnosti a intenzity, nacházet jeho ospravedlnění nejprve a především v kvalitě okamžiku.

Tradice, která zdůrazňuje bytí v přítomnosti, „tady a teď“, nám neříká nic jiného, když nás vybízí k tomu, abychom každou akci vykonávali pro ni samotnou spíše než pro to, co by měla reprezentovat. Nikoli proto, abychom se naučili něco, co bychom pak měli znovu použít „doopravdy“ v kontextu osvobozeném od omezení dódžó, nýbrž tak, že vstoupíme do každého gesta s touhou jej plně zabydlet a zcela si ho užít jakožto jediný a reálný projev života.

Cvičení v dódžó není „tréninkem“ za účelem jakéhokoli zamýšleného nebo hypotetického prověření, není ani srovnatelné s divadelní zkouškou, kdy se pilují jednotlivé triky v očekávání premiéry...

Cvičení je... cvičení: kousek života, ke kterému je třeba přistoupit jako k takovému a jako takový si ho vychutnat.

Ponořit se do něj, nechat se jím prostoupit a snad jej v každé chvíli vyzařovat.

Vzít v potaz realitu tohoto cvičení jako to, čím skutečně je: to je nejspíš to, k čemu nás pobízí naše maxima, nikoli abychom zcela nahradili naši představu „dódžó-školy“, ale abychom ji alespoň trochu ohnuli a vyvážili.

Rozvinout všechny důsledky tohoto východiska by bylo příliš dlouhé a namáhavé, ale přesto se zaměříme na jeden z nich, který, jakkoli je zřejmý, je často podceňovaný a ne dostatečně využívaný:

Jednou z hlavních charakteristik našeho cvičení je pravděpodobně střídání a reverzibilita rolí ukeho a toriho.

Střídání uke/tori

Gesto, technika Aiki jsou prožívány a zakoušeny ze dvou stran. Žák je ve své zkušenosti stejnou měrou ukem i torim. Ztělesňuje postavy dvou stran medailonu, reliéf a rytinu, rovnováhu a nerovnováhu, vzpřímenou pozici a pád, vede a je veden. Uke a tori jsou totéž. Zajisté, ne úplně ve stejnou chvíli, ale člověk je zvíře disponující pamětí a otisk ukeho je v torim ještě čerstvý, když ukeho hází, zatímco tento si již představuje, že bude tori...

Toto řízené střídání se – které je jednoznačně daností cvičení a ne toho, co má za úkol simulovat – je nejspíš naším nejlepším nástrojem pro postup na cestě za sjednocením opěvovaným v ai. Uke a tori jsou totéž, dalece překračují status pouhých partnerů. A toto vědomí, jakmile vyvstane, velmi úzkým způsobem rámuje chování a vši svou jasností osvětluje perspektivu, projekt Aiki. Říká nám totiž, že obecným postojem, neustálou starostí, má být snaha zlepšit druhého stejně jako sebe sama, pracovat na vzájemném a oboustranném povznesení v rámci cvičení. Povšimněme si, že tato vůle nevyjadřuje nic jiného než ideál, který se aikidó snaží za všech okolností rozvinout, jak v dódžó tréninku, tak v dódžó života.

Pečovat o svého partnera znamená pečovat o sebe sama, dělat si dobře a dávat si možnost hlubšího pochopení. Potom tori nezmasakruje ukeho a uke udělá vše, co bude moci, aby vytvořil co nejplodnější situaci výměny. A nejedná se zde v žádném případě o úslužnost, ale naopak o požadavek, který má velmi konkrétní účinky na blaho a rozvoj každého.

Požadavek na toriho, aby nekontroloval ukeho bolestí nebo zraněním, jej nutí zlepšit celek jeho jednání a práci s vyvedením z rovnováhy (což je zcela zjevné u nikjó, sankjó, šiho nage, kote gaeši, ale platí to u naprosto všech technik).

Znamená to zakázat si používat atemi jako trest nebo jako technickou berličku a používat ho jako nástroj k probuzení mající za cíl upozorňovat na nebezpečné vzdálenosti a směry, čímž nutí neustále se zamýšlet nad vlastní pozicí. Znamená to nepřekvapovat ukeho akceleracemi na hranici zlomu, ale naopak jej v klidu dovést až do pádu, což vede ke zjemnění naslouchání a rytmu.

Toto je několik velmi konkrétních příkladů toho, jakým způsobem respekt toriho vůči ukemu nepochybně přispívá k příjemnosti výměny, ale také působí jako faktor technického rozvoje i fyzické plnosti.

A to není všechno: toto odhodlání překonat jakýkoli traumatizující charakter cvičení je také tím, co nám umožňuje jej dotahovat do konce a ne „dělat jako“. Jedině začleněním tohoto požadavku, abychom od samého počátku přemýšlení o technice nebyli nikdy destruktivní, můžeme následně doufat, že ji uskutečníme úplně, aniž by byla osekaná, aniž bychom ji museli dělat „jako“, aniž by byla v dódžó zrazována nebo zesměšňována.

Technika tak bude plně a jediné výrazem sebe sama, aniž by ke své existenci potřebovala odkaz k nějakému hypotetickému, a tedy nereálnému „jinde“. Tato úcta k celistvosti partnera stejně jako ke své vlastní, jež jde ruku v ruce s onou touhou jej zlepšit, vést jej stále trochu dál v jeho možnostech, je prací na sobě samém stejně tak jako na druhém a pomáhá nám tak, abychom si nepletli nepřitele. Tato úcta, tato pozornost nesmí být vnímány jako omluva, jako milosrdné gesto, jako jakási třešnička na dortu, na niž bychom přistoupili teprve potom, co jsme nejprve stvrdili svou nadřazenost. Je to mnohem více: pochopit, že jediné win-win řešení může být uspokojivé, je samotným motorem snahy o vyřešení duality a opozice. Tento požadavek, toto omezení je začátkem, jádrem a cílem hledání.

A abychom se vrátili k naší zkušenosti žáka, je pozoruhodné, jak tato myšlenka, ztělesněná ve střídání rolí, strukturuje vztah uke/tori a vytváří realitu a originalitu našeho cvičení. Tím nám také dává možnost těžit z cvičení tak dlouho.

Z velké části právě tímto způsobem dochází ke sjednocení „školy“ a „života“.

Hluchota

Bohatost aikida se může občas obrátit proti němu samému a brzdit jeho rozvoj. Takto bude například pro aikidó obtížné uspokojit očekávání toho, kdo hledá jednoduchá a definitivní řešení (na problémy, které nejspíš nemá)... A také mnohočetné interpretace, ke kterým systém vybízí, mohou odradit zastánce přímočaré logiky. Neboť v prostoru reprezentací, kterým je dódžó, je třeba nejprve pochopit, že stejně jako na divadle zde realita reprezentace přebíjí reprezentování reality. Zůstat slepý k této základní danosti nás může dovést pouze k dosti pochybnému pohledu na cvičení.

Stejně tak tanečník může vypadat jako blázen pro někoho, kdo neslyší hudbu, která tanečníkem pohybuje.

Misogi

Měli bychom se asi více zamýšlet nad pojmem *misogi*. Velmi silně prostupuje náboženstvím šintó a jeho rituály: očista těla i duše, hledání průzračnosti, průhlednosti. Zbavení se nánosů, svých fixací, bloků, křečí, ale také svých očekávání, nadějí, tužeb. Každý šintoistický obřad se v první řadě chápe jako *misogi*, aby umožnil každému, kdo je takto očištěn, přijmout bez okolků a prostředníků blahodárné a doslova oživující síly *kami*, bohů, božstev, energetických entit, ať už jsou kosmické nebo rodové, vzdálené nebo blízké.

Cvičení aikida, *keiko*, je *misogi*, říkával ósensei.

Jak? Proč? Jaký smysl máme přikládat tomuto prohlášení? Otázka zdaleka není jednoduchá, neboť se nemůžeme spokojit s vysvětlením „pocení se = očištění“, které spontánně vyvstává na mysl i které nejspíš je, v tom se nepleťme, jednou částí odpovědi.

Spokojíme se zde možná s tím, že prozkoumáme další jeho aspekt:

Představa *misogi* obsahuje představu rituálu, obřadu. Tedy praxe, která má fungovat v daném okamžiku a jejímž cílem je pokaždé navrátit účastníkům schopnost být šťastný.

Praxe, která nemá za cíl postupné zlepšování se, ale která usiluje o to se při každém opakování uskutečnit, nalézt v každém opakování jak svůj důvod, tak svůj účel.

Takto bychom tedy možná měli i my uvažovat o našem cvičení jako o rituálu, jako o obřadu. Zajisté, tento způsob pohledu nám není úplně cizí, vždyť často hovoříme o „rituálu“, o „obřadu“, jež rámuje naše cvičení. Tím máme na mysli pozdravy a několik elementárních pravidel chování, která jsme se naučili respektovat, abychom z našeho cvičení vytěžili co největší prospěch.

Ano, ale to je právě ono, v našem způsobu nazírání náš „rituál“, náš „obřad“, rámuje cvičení, ale není tím cvičením. To se v našich představách definuje jako pokrok, kterým se snažíme postupovat, abychom zdokonalili naše schopnosti, abychom stoupali po příčkách, abychom se zlepšili, abychom se přiblížili mistrovství. Trochu jako by cvičení nalézalo své ospravedlnění pouze v projekci do nějakých budoucích výsledků.

„Rozvíjet se“ je skutečně naším klíčovým slovem, naším cílem, důvodem našeho zaujetí.

To je zcela oprávněné. A nechceme zde zpochybňovat tuto představu, která je ostatně zcela v souladu s dynamickou představou, kterou máme o *dó*.

Ale přesto.

Co kdyby naše cvičení bylo také obřadem, rituálem? Fungovalo by pak podle zcela jiného módu. Cítilo by na okamžitý a nikoli progresivní výsledek. Nacházelo by své ospravedlnění v koupeli, do které při každém svém opakování žák noří. Obraz koupele se nám ostatně nenabízí náhodou: neboť stejně jako koupel, očistný rituál buď funguje, nebo nefunguje,

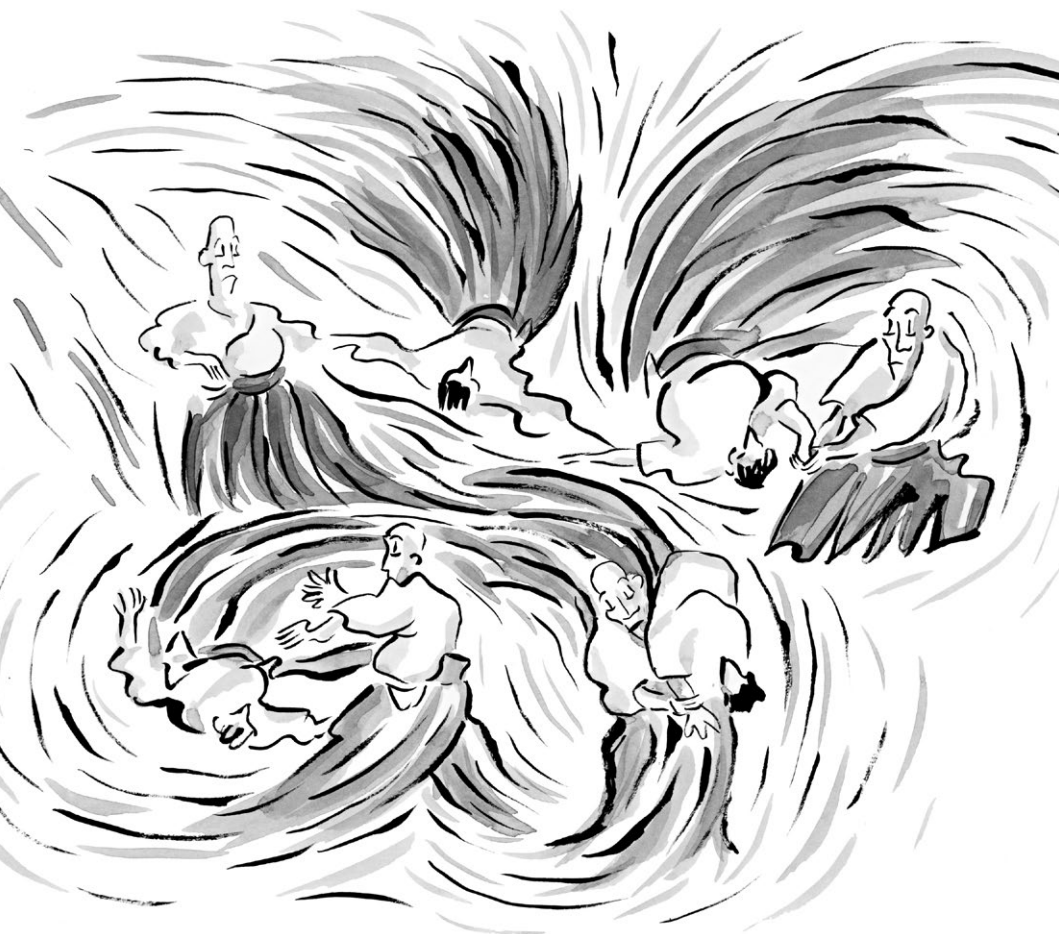
bud' očistí, nebo neočistí, nebo očistí jen trochu. Ani s koupelí tomu není tak, že by nás očistila nejprve jenom trochu a s každým dalším dnem, kdy se myjeme, nás očišťuje o trochu víc, koupel nezapadá do nějaké posloupnosti, v jejímž rámci bychom byli každým dnem o něco víc umytí... Nikoli, logika opakování *misogi* předpokládá završení při každém uskutečnění. Takové uskutečnění si musí vždy vystačit samo, ale zároveň si uvědomuje, že nic není definitivní, že částčky špíny jsou početné a že tedy bude třeba se znovu ponořit do očištné koupele.

K čemu by směřovalo naše opakování (neboť *keiko* znamená v jednom významu „opakování“), pokud bychom se na ně dívali ne jako na prostředek rozvoje, ale na jeho jednotlivé momenty?

Nejspíš je třeba uvažovat o dvou aspektech, jeden je společný všem bojovým uměním a také sportům, druhý je velmi specifický pro naši disciplínu:

Nejprve, cvičení aikidó funguje jako exorcismus a/nebo katarze, tj. jako znázornění nějakého z našich strachů a/nebo pokušení, které je třeba prožít ve více či méně domestikované podobě, abychom jej záměrně nejednoznačným a protichůdným způsobem současně poznali a zažehnali.

V tomto znázornění jde samozřejmě o strach/pokušení z násilí a konfliktu. A s tímto znázorněním je to jako se znázorněním v divadle: režie se může lišit. Může se pokoušet o realismus, nebo o symboliku, o drama nebo o lehkost, může být aluzivní, heroická, epická, tragická, nebo i komická. Může předstírat, že vše zohlednila, nebo naopak nechat velký prostor pro improvizaci. Může chtít být jednoznačně novátorská, nebo uctívá k tradicím... zkrátka, prostor pro rozhodování je značný. Různé bojové a sportovní disciplíny

nám poskytují mnoho různých znázornění násilí, rivality a konfliktu, které v nich můžeme zakusit.

V každém z těchto příkladů je však jasná úloha výpustě (vybití, jak se říká): vrháme se do této zkušenosti, a když z ní vycházíme, ulevilo se nám (a jsme unavení), přičemž jsme (trochu) prožili něco, co jsme si nechtěli dovolit prožít, nebo jsme překonali (nějakým způsobem) něco, co jsme se obávali prožít. Občas vědomě, nejčastěji nevědomě nebo ještě v polovědomém stavu.

Je ale pravda, že tato úvaha zůstává poněkud abstraktní a nejspíš příliš obecná, než aby nám skutečně pomohla vést naše cvičení. Tím spíše, že toto znázornění nejspíš nese nejvíce plodů, když působí „nám navzdory“.

Mnohem konkrétnější a hmatatelnější je zato druhý aspekt, který navrhujeme prozkoumat a který se týká přímo specifčnosti naší disciplíny: jedná se o možnost nabízenou každému účastníkovi „žít v aikidu“, zakusit jeho principy a hodnoty, a to jak na tělesné, tak na mentální a vztahové rovině. Nebo, abychom věci vyjádřili z druhé strany, jedná se o výslovný příkaz „dát (své) tělo aikidu“. Nechat se prostoupit hodnotami (a hodnotou) aikida a nechat, aby aikidó existovalo tady a teď. Vytvořit moment aikida, aby mohl být člověk utvářen aikidem. Být zároveň stvořením i stvořitelem.

Co to znamená? Že není nutné čekat, až budeme ovládat aikidó, abychom si užívali jeho přínosů, neboť jde spíše o to nechat se jím ovládnout, abychom byli zbaveni jak svých omezení, tak svých snů o všemohoucnosti. Že během seance v dódžó musí dojít k přítomnosti, evidenci, zjevení, epifanii aikida, nebo přinejmenším k jeho dostatečně projevenému vzývání, a že se tedy sluší vytvořit podmínky, které to umožňují.

A v tom je vše: seance bude fungovat jako opakovatelný obřad s okamžitým účinkem, pokud nebudeme neustále odkládat „úspěch“ té či oné techniky na později, nýbrž pokud se rovnou a zcela budeme snažit z dané výměny učinit kousek aikida, autentický a reprezentativně znázorňující jeho logiku.

Samozřejmě je třeba poskytnout – pro vyučujícího, ukeho i toriho – nějaký rámec, dávkovat náročnost, intenzitu, zůstat v mezích toho, co dovedeme (jež jsou mnohem širší než meze toho, co si myslíme, že dovedeme) a dát si pokaždé za cíl, pro učitele, pro ukeho i pro toriho, začátečníka či pokročilého, úspěšně vytvořit fragment aikida. Tedy skutečně „dělat aikidó“ skrze konkrétní lidi, pro ně, jejich prostřednictvím a za rámec jejich možností.

A toto je extrémně konkrétní, protože hodnoty aikida se projevují konkrétně a má se jimi žít v každém okamžiku: úcta, naslouchání, dávání sebe sama k dispozici, jednota těla, přítomnost, celistvost, hledání win-win řešení... Tyto hodnoty odkazují k objektivním, definovatelným vzorcům chování a nikoli k vágním spekulacím. Ke způsobu chování, který bychom si měli osvojit od samého začátku cvičení, byť jen v zárodečné podobě (trochu jako si člověk obléká *keikogi*: od začátku a po celý svůj aikidistický život). Protože uke i tori mají z daného způsobu chování užitek jedině tak, že ho jeden pro druhého, jeden prostřednictvím toho druhého, neustále zakoušejí a nikoli tak, že si říkají, že ho budou rozvíjet později.

„To bylo příjemný!“ slyšíme občas slastné povzdechnutí v šatnách... Pocit fyzické plnosti, radostný pohled klouzající po ostatních, přátelství, odpoutanost. Nepochybujeme o tom, že je zde *misogi*: pokaždé si užívat hodnot aikida, právě protože si klademe za cíl je ztělesňovat.

Je však důležité, aby se tento obřad, toto opakování, neuzavřelo samo do sebe, aby nebylo pokaždé stejné a aby se

neproměnilo v tupé omílání bez jakékoli jiné perspektivy, nežli v tom buď dál pokračovat, nebo toho nechat. Bylo by třeba, aby obřad nevedl účastníky k tomu, aby se v pohodlí rituálu neustále zavrtávali víc do toho, čím jsou. A sluší se tedy, aby se k tomu, co jsme probírali výše, přidalo *dó* (pokrok, postup). Neboť když chceme dát věcem příliš silný rámec, vzniká nebezpečí, že je znehyníme, že odebereme jakoukoli pravdivost přítomnému okamžiku a ten se stane pouhou reprodukcí již prožitého. *Dódžó* jsou často plná těchto slepých, hluchých a stereotypizovaných vzorců chování bez možností zakusit emoci proměny a pohyb pokroku – a ještě jsou na tuto slepotu a hluchotu hrdé.

Navzdory těmto příliš častým úchyldám v nás narůstá silné přesvědčení, že právě dodržování podmínek, které jsme se pokusili popsat, nám nejenom umožní, aby se obřadní seance vydařila, ale poskytne nám také prostředky k pokroku. Přitom samozřejmě zůstává úlohou učitele, vedoucího obřadu, aby zřežiroval svůj plán a své požadavky v návaznosti na různé stupně, na nichž se nacházejí účastníci.

Jak se totiž může stát, že se bude opakování točit stále do kolečka? Děje se to tehdy, když jsme přesvědčeni, že rozumíme danému gestu, formě, technice, a když se domníváme, že je stačí opakovat, abychom je ovládli. V tu chvíli neprožíváme čas opakování a místo toho si promítáme hypotetické mistrovství někam do budoucnosti. V takovém případě však v přítomnosti žádný rituál neprobíhá, přítomnost se stane zónou „prozatím“...

Koupel aikida zmiňovaná výše je naprosto odlišná: předpokládá, že se účastník v každou chvíli pokouší být ztělesněním základních hodnot aikida a že se pokouší zasadit je do rámce nabízeného daným rozvrhem. Připomeňme, že tyto hodnoty jsou hodnotami pohybu, přizpůsobení sobě samému, druhému a situaci, okamžitého střídání otázek a odpovědí,

pochybností a rozhodnutí, jež předpokládají ukotvení v přítomnosti. Jsou vším, jen ne normovanými jistotami, předpřipravenými postupy, které by stačilo mechanicky a repetitivně aplikovat na vše, co nám je nabídnuto.

A musíme konstatovat, že v takové chvíli se pak nacházíme ve zcela totožné logice, jakou vychvaluje i další složka tradiční nauky: *šošin*, tedy „duch (srdce) počátku (začátečníka)“. Neboť v tom samozřejmě nesmíme spatřovat (nutně marnou) snahu o odstranění všeho, čeho jsme nabyli (ať už je to cokoliv), abychom se vrátili do situace začátečníka, nyníž jde o to vnímat bod, ve kterém se nacházíme, jako výchozí bod našeho snažení a věnovat mu tedy veškerou naši pozornost.

Je tedy velmi pravděpodobné, že tyto dva rozměry cvičení, jeden okamžitý, druhý progresivní, se navzájem vyživují, že se *misogi* plně začleňuje do logiky *dó* a naopak. Ale abychom se udrželi v bodě jejich setkání, musíme během cvičení mít na paměti oba dva najednou. Platí totiž, že opakovaný rituál, který zamrzne ve své formě, jen dál prohlubuje své zajeté koleje. A naopak, při extrémním lpění na ideji pokroku a jejím promítání do předpokládané lepší budoucnosti hrozí, že si zapomeneme užívat přítomnou zkušenost a zůstanou nám jen nepříjemný pocit a frustrace.

„Musíme v sobě vytvořit stav, v němž pro nás bude možné být příjemci moci bohů.“

— Mičio Hikicuči

Koně umějí projevit svou netrpělivost, když chtějí vyběhnout ze svých boxů do otevřených prostranství... a stejně tak, i když se vracejí do stájí.

Seanci v dódžó bychom si měli představovat stejným způsobem: být netrpěliví, než se do cvičení ponoříme, a radovat se z toho, že končí.

Úvodní a závěrečné pozdravy jsou jako milníky na vykonané cestě: od očekávání k naplnění.

Šin-gi-tai

Jak to nazvat? Trilogie, triptych, trio, trojčlen? Nevíme. Ostatně, na tom nezáleží.

Šin-gi-tai: mysl, technika a tělo jako tři nezbytné a neoddělitelné póly akce v bojové nebo sportovní oblasti. Neboli, jak v sobě musí akce, aby dosáhla nejvyšší míry své efektivity, sjednotit nejvyšší možnou úroveň těchto tří rozměrů.

S touto analýzou můžeme jen spontánně souhlasit a pravděpodobně dokonce budeme v pokušení ji aplikovat i na další oblasti (umělecké disciplíny, politika, svět byznysu...). Nicméně – jako je tomu vždycky se vším, co je jasné – věci se značně zkomplikují, jakmile se je pokusíme zpřesnit.

Kam zasadit hranice mezi těmito třemi pojmy? Jaká je povaha kvalit či dovedností potřebných pro každou z nich? Je mezi nimi nějaká hierarchie? Jak mezi nimi fungují interakce? Vždyť přece potřebujeme tělo, abychom přivedli techniku k životu a potřebujeme mentální představu dané techniky a vůli (nebo nechtění), abychom ji uskutečnili. Má být tento stav myslí spíše odhodláním, poklidným soustředěním nebo pozorným nasloucháním? Má být obrácený k sobě nebo k druhému? A když hovoříme o fyzické zdatnosti, máme na myslí kvantitu (síla, odolnost), nebo kvalitu (koordinaci,

vnímání, adaptaci)? A není tato kvalita již technikou? Neboť „technika“ označuje zajiště „ony“ techniky, technická schémata, ale také „konkrétní“ techniku, tj. schopnost přivést tato schémata k životu nebo improvizovaně vytvořit schémata jiná.

Jak vidíme, otázek je mnoho a můžeme být v pokušení na ně poskytnout jen lakonické odpovědi typu „všechno je ve všem“, které nás stěží posunou vpřed, byť je těžké je vyvrátit.

Nicméně nežli budeme pokračovat dále, snad nebude zbytečné trochu přesněji zasadit naše tázání do oblasti aikida:

- » Nejde zde o otázku výkonnosti, nýbrž o otázku relevance a adekvátnosti.
- » Stejně tak nejde ani o okamžik, kdy bychom měli být více než kdy jindy přítomni, ale spíše o neustálou pozornost spojenou s touhou (povinností?) po pokroku a rozvoji (*dó*).
- » A nakonec, nacházíme se v kontextu výměny s partnerem a v rámci skupiny a nikoli v perspektivě pouhého přitakávání sobě samému.

Tyto charakteristiky naší disciplíny tedy dávají všem výše uvedeným otázkám znatelně odlišnou orientaci, nežli s jakou bychom se setkali u sportu. Přitom si však zachovávají veškerý svůj význam v perspektivě všestranného vzdělávání osoby i skupiny, jež má být stejně tak perspektivou žáka jako vyučujícího.

Můžeme tento koncept využít v naší každodenní praxi? A pokud ano, jak jej přeformulovat způsobem, který bude pro naše potřeby použitelnější a koherentnější?

Samozřejmě zde nemáme ambici (bylo by to vůbec možné?) poskytnout vyčerpávající návod na správné užívání trilogie *šin-gi-tai*, chceme pouze poukázat na několik konkrétních problémů, které jsou její nedílnou součástí, a napomoci k tomu, abychom si je uvědomili.

Vezměme si několik příkladů.

Zamysleme se nad dýcháním. Někteří vyučující o něm mluví málo nebo vůbec, jiní zkoumají a rozvíjejí toto téma, ale... všichni neustále dýchají. Chceme-li v této oblasti pokročit, máme hledat techniku dýchání? Stav mysli? Fyzický proces? Bude adekvátní dýchání ovládnuté a kontrolované, aby se aplikovalo na každou fázi pohybu a tím mu umožnilo být plný a úplný? Nebo půjde naopak o dýchání, na které se zapomene, které plyne, aniž bychom na něj mysleli, a přizpůsobuje se potřebám pohybu? Povede dýchání k uvolnění a otevřenosti, nebo bude naopak důsledkem tohoto uvolnění?

Stejně otázky se ostatně vztahují i na uvolnění samotné (je to technika, tělesný stav nebo stav mysli?). Umožní přesná technika, abychom se uvolnili, nebo povede naopak uvolnění k přiměřenosti? Můžeme skloubit uvolnění a sílu? A bude se pak jednat o techniku, nebo o tělesno?

Tohle všechno nejsou jen plané řeči. Pro vyučujícího, který potřebuje pilovat a poskytovat nástroje, který musí zvolit pořadí a pozici, odkud k těmto pojmům přistoupí, jde o otázky konkrétní.

Jak například odpovědět na otázku: „co mám udělat, abych se uvolnil?“ (Která vede k představě, že uvolnění je technika a že je ho tedy možné ovládnout.) Máte na výběr mezi: „cvič a ono to přijde“, „neustále na to mysli“ a „dělej uvolňovací cvičení“... nebo ještě další řešení, z nichž žádné není zcela uspokojivé.

I jiné oblasti je podobně obtížné rozplést, jako například vztahy, které spojují vycentrovanost (jednotu těla), rovnováhu, soustředění a klid, o nichž přitom jasně cítíme, že vycházejí ze stejného zdroje. Ale odkud začít? Má se postupovat od mysli (klid ducha) k tělesnu (jednota těla) skrze technickou složku (vycentrovanost), nebo naopak? Zkušenost i intuice nám samozřejmě radí, abychom přístupy střídali, abychom se na cestě pohybovali tam a zpět, ale realita procesu učení se zůstává dosti tajemná.

Ještě pichlavější otázka vyvstává v souvislosti s kontradikcí, kterou si musíme připustit mezi rozvojem fyzickým (*tai*) a principem úspornosti (*gi*). V jistém ohledu je cílem *gi* osvobodit se od *tai*. Neboť úspornost je skutečně samotným smyslem a podstatou technického hledání: dosáhnout maximálního efektu s minimem úsilí. V každé situaci zvolit nejjednodušší, nejlehčí, nejméně nákladné řešení, nikoli z touhy po jednoduchosti (ačkoli, proč ne?), ale abychom si v rezervě uchovali co největší potenciál, abychom si věžir možností udrželi co nejširěji rozevřený. Jak potom smířit tento koncept s nabýváním fyzického potenciálu? Tato otázka vyvstává v každém okamžiku, kdy cvičíme, v každém okamžiku ve vztahu mezi ukem a torim: vybrat si úspornost, nebo rozvoj síly? Úspornost jde ruku v ruce s přizpůsobením, vnímáním, nasloucháním, bdělostí. Jsme zde skutečně na hranici mysli, techniky a tělesnosti, ano, avšak tělesnosti kvalitativní... A už moc nevíme, jak do toho začlenit tělesnost kvantitativní, které je přitom také třeba přisoudit nějaké místo.

Odpověď na tento problém bývá obvykle v tomto duchu: „začni tím, že si vybuduješ tělo“. Výborně, to v sobě má jistý selský rozum. Ale jaké tělo? Tělo zápasníka sumo, maratonce nebo akrobata? A jak dlouho bude třeba pokračovat v rozvíjení síly, nežli se začneme učit, jak se bez ní obejít? Je dosti obtížné to dále zpřesnit a musíme se nejspíš spokojit s konstatováním, že záleží na každém a že věk a zkušenost

se postarají o vyřešení tohoto problému, aniž by na něj bylo třeba myslet. Ale pro vyučujícího je toto poněkud rozčarovane konstatování stěží uspokojící...

Ba co víc, *tai* přináší ještě další otázky, neboť až doposud jsme hovořili pouze v termínech „rozvoje“ či „výuky“. Ale musíme stejně tak vzpomenout i „udržování“, „zachovávání“ a „radost“. Tělo se totiž musí radovat, aby zůstalo motivováno, a musí zůstat provozuschopné, aby vytrvalo. Jak smířit všechny tyto nutnosti? Kdy a jak sklouznout od rozvoje k udržování? A neskrývá se zde klíč k odpovědi na předchozí otázku?

Napříč vším tímto tázáním je nutné konstatovat jednu věc: tyto tři koncepty jsou neoddělitelně propletené a bylo by marné chtít je používat analytickým, systematickým způsobem, nebo podle přísně stanoveného postupu, v jehož rámci by se logicky řetězily vztahy od příčin k účinkům.

Ale proto bychom ještě neměli zcela zavrhnout toto trio, které nás původně okouzlo svou samozřejmostí: řekněme si, že musí skromně plnit úlohu mnemotechnické pomůcky. Připomínat nám, žákům i učitelům, že máme zaměřovat naši pozornost k těmto třem pólům, u nichž jsme u každého zahlédli jejich komplexnost. Podněcovat nás k tomu, abychom střídavě manipulovali s těmito třemi pákami. Způsobit, aby se naše starost o rozvoj a plnost osoby i skupiny nezaměřovala pohříchu pouze na jediný aspekt cvičení a měla díky tomu větší šanci dosáhnout na globálnost a tedy udržitelnost, ba možná i univerzálnost.

Jsme si dobře vědomi, že v celém průběhu tohoto textu jsme nepřinesli žádnou skutečnou odpověď, ačkoli má autor těchto řádek, jako každý vyučující, samozřejmě své názory, možnosti a zaměření.

A nejspíš je to také charakteristickou vlastností *dó*, že nevyžaduje pevné a definitivní odpovědi na své otázky, neboť ty jsou právě motorem, který nás na cestě udržuje v pohybu. Avšak vyučující, *sensei*, má povinnost v každou chvíli vykonávat rozhodnutí v tom, co nabízí a co vykládá. Rozhodnutí, která jsou svým způsobem toliko dílčími odpověďmi na houf otázek vznášející se ve vzduchu v *dódžó*. Odpovědností jeho role je mít na paměti, že tyto dílčí odpovědi jsou pouze provizorní a přibližné a... dát to jasně na srozuměnou svým posluchačům.

„Dobrá technika je technika, kterou může vykonat každý. Ideální tělo adepta budó je tělo obyčejné, tělo jakéhokoli člověka.“

— Seigo Jamaguči (konverzace v kavárně...)

Dó: cvičení jako cesta za ideálem a idealizace cvičení

Naším záměrem zde není ucelený průzkum důsledků plynoucích z posunu od *džucu* k *dó*, ani podrobný výčet rozdílů mezi těmito dvěma pojmy, ačkoli je toto rozlišení klíčové pro porozumění naší disciplíně. Pro uvedení úvahy, jež následuje, se spokojíme s tím, že poukážeme na jednu charakteristiku *dó*:

Dó předpokládá cíl mimo náš dosah, jež může motivovat k nekonečnému putování. Tento „nikdy nedokončený“ aspekt je u *dó* nutností, neboť *dó* je usilování o ideál, o dokonalost.

Současně *dó* vyzdvihuje kult přítomného okamžiku, hlásá úplnou přítomnost v okamžiku a jeho nenahraditelnou hodnotu v tom smyslu, že pouze přítomný okamžik je skutečný.

Paradox je tedy zřejmý: postupovat v nekonečně vzdáleném cíli a zároveň věnovat pozornost pouze každému jednomu ze svých kroků.

Vyvstává pak otázka koherence: jak dosáhnout toho, aby byl každý krok vykonán správným (?) směrem? A zároveň, jak dosáhnout toho, aby bylo nekonečno perspektivy v každém z těchto kroků přítomné?

První otázku si klademe často, je to vlastně otázka, co dělat, abychom postupovali, co dělat, abychom se blížili ideálu, ke kterému míříme, ačkoli víme, že se musíme smířit s jeho nedosažitelností a ačkoli jej většinou definujeme jen dosti vágně.

Druhá otázka zůstává naopak často skrytá. Jsme natolik zaujatí potřebou „dělat pokroky“, projektováním sebe sama do budoucí zdatnosti, že ucházet se o ideál přítomného okamžiku máme tendenci odkládat na později.

Ideál okamžiku

Zajisté, kdyby se tento „ideál okamžiku“ uskutečnil, pravděpodobně by nebyl ničím jiným nežli oním ideálem, který nám perspektiva slibuje, a my se můžeme domnívat, že tento dvojí úhel pohledu je vytvořený uměle. Zdá se však, že pokud přistoupíme na tuto dvojí perspektivu, reflexe se obohatí a přibude nástrojů, které jsou jí k dispozici.

Když se nad tím dobře zamyslíme, je jasné, že cvičení a výuka aikida fungují podél dvou os. Jsou to jakési souřadnice, z nichž jedna je nekončícím pokrokem a druhá konečnou jednotou času, jedna je pokrokem napříč časem směrem k perspektivě, druhá okamžitým uskutečněním každého gesta, techniky a výměny. Nebo můžeme také hovořit o kombinaci cíle dlouhodobého budování osobnosti a uspokojení z bytí tady, z toho, že děláme, co děláme.

Naše disciplína se praktikuje v reprezentaci bojové výměny. Avšak my zakoušíme tuto reprezentaci a nikoli bojovou výměnu samotnou a musíme tedy vzít v potaz, že má nějakou hodnotu sama o sobě a nikoli pouze skrze to, co reprezentuje, nebo skrze to, k čemu směřuje: realita této reprezentace má větší hodnotu nežli reprezentace reality.

A z pohledu žákova prožitku či pocitu, z pohledu jeho motivace, je tato dvojznačnost snad ještě zřejmější: jak bychom si mohli myslet, že pouhá touha nebo naděje, že přijde zdokonalení, by mohly dlouhodobě živit chuť cvičit, kdybychom zároveň neměli něco z každého okamžiku, z každé lekce. Co to však znamená, „něco z toho mít“? Na mysl spontánně přichází odpověď: potěšení. Ale tato odpověď je pouze zdánlivá, neboť sama přináší řadu dalších otázek.

Povšimněme si nejprve, že se k potěšení pojí jistá nevole a podezíravost v disciplíně, jež chce být bojovou, jež si cení přísnosti, náročnosti, kontroly, v souvislosti s níž někteří hovoří o omezování se, překonávání sebe sama, sebezapření... což jsou všechno charakteristiky, které mohou vést k tomu, že budeme pojem potěšení vnímat provinile jako dekadentní frivolnost.

Tento pohled je samozřejmě přehnaný, protože (aniž bychom evokovali případná sado-masochistická potěšení, o nichž si nikdy nemůžeme být jisti, zda nejsou tak či onak v bojové praxi přítomná) nacházíme radost v úsilí, v zaujetí, v pozornosti, v tom, že cítíme, jak se zlepšujeme, stejně jako v tom, že se dotýkáme svých limitů.

Je to možná pohled přehnaný, avšak přesto zajímavý, protože nás nutí, abychom se zamysleli nad specifickou povahou radosti Aiki v souladu s jeho perspektivou a metodou. Aikidó se totiž vnímá jako oslava živých sil, jedince jako takového i v rámci jeho skupiny a prostředí. Přítomnost, vyrovnanost,

přízpůsobivost, bratrství jsou kardinálními ctnostmi, v nichž není nic smrtunosného a které jsou plně kompatibilní s představou potěšení, nebo možná spíše radosti.

Pojmy nebo hodnoty harmonie, přirozenosti, úcty, dobrosrdečnosti, které s radostí vzpomínáme a k nimž se hlásíme, by měly, jsou-li alespoň trochu skutečné, prostupovat atmosféru v dódzó a umožnit účastníkům prožít výsostně pozitivní zkušenost.

Toto bychom tedy mohli po právu očekávat od ideálního aikida... které samozřejmě neexistuje, ale kterému máme za úkol dát svým chováním šanci tím, že mu poskytneme svá těla a sebe samé, aby nám na oplátku v koupeli, do níž nás ponoří, umožnilo požívat svých blahodárných účinků. Neboť když se nad tím zamyslíme, jediné aikidó, které existuje, je to, které provozujeme. A my jsme v každém okamžiku zcela zodpovědní za to, abychom z aikidó učinili to, čím si zaslouží být, a vzali tak doslova výraz „dělat aikidó“.

Musíme tedy cvičením směřovat k ideálu a zároveň idealizovat cvičení, abychom čerpali veškerý jeho potenciál a veškeré jeho přínosy.

Nyní se samozřejmě nacházíme v teorii, v abstraktnosti, a musíme sestoupit o stupeň níž, abychom se pokusili nahlédnout, jak si konkrétně osvojit tyto hodnoty v praxi, jak je probudit k životu, aby prozářily žáka a podílely se na jeho radosti, že je zde a že dělá to, co dělá.

Jak to udělat, aby se idealizovalo cvičení a tedy, aby se uskutečnil tento úhel pohledu?

Nemůžeme mít ambici být vyčerpávající a pojednat o této otázce ve všech jejích aspektech a se všemi nuancemi a zamyslením, u kterých by bylo třeba se zdržet. Spokojíme se

zde tedy s jedinou úvahou: jak může uke přispět k idealizaci reality v dódžó?

Zkusmo můžeme nabídnout ideální odpověď: ideální uke by nabízel během každé výměny svému partnerovi výzvu, které je tento schopen dostat, aby zároveň pokaždé trochu zlepšil své schopnosti, čímž by vytvářel chvíli, v níž jsou vyjádřeny principy a hodnoty aikida.

Ale touto odpovědí jsme toho neřekli mnoho, co by se dalo přímo využít, neboť zůstáváme na rovině obecné a abstraktní.

Projevme tedy ještě větší skromnost a omezme naše tázání na to, co bychom mohli nazvat logikou technických schémat. Tato technická schémata, která opakujeme po celou dobu našeho cvičení, odpovídají samozřejmě konkrétním situacím, jež jim právě dávají jejich logiku. A zbavujeme cvičení veškerého smyslu, když chceme za každou cenu aplikovat tato schémata v situacích, jež jim neodpovídají. Prvním úkolem ukeho tedy je vytvořit situaci, která odpovídá zadané technice, tedy takovou situaci, která umožňuje, aby se daná technika uskutečnila. Ale můžeme zajít ještě dále a prohlásit, že po celou dobu výměny má ukeho chování za cíl ilustrovat logiku schématu, kterému oba protagonisté propůjčují svá těla. Ilustrovat tuto logiku, abychom ji pochopili a nechali se jí prostoupit, ale také proto, abychom si ji v danou chvíli užili a prožili skutečný moment aikida.

Stejně jako se tori pokouší „dobře udělat techniku“, musí se uke snažit být mu zrcadlem.

Chovat se tak, aby se logika techniky mohla plně vyjevit, díky čemuž ji pak může zakusit a být jí osvícen.

Příklady? Je jich bezpočet. Vybíráme jich jen několik: ikkjó omote předpokládá ukeho v pozici směřující vpřed

a postrádá jakoukoliv logiku a smysl chtít toto schéma aplikovat na partnera, který couvá, který se otáčí nebo který prchá. V sérii technik od ikkjó k jonkjó odpovídají schémata omote a ura různým logikám vzájemného postavení, a když se při systematické práci uke pokouší všemi prostředky dostat se do postavení opačného vůči tomu, co vyžaduje dané schéma, zbavuje tím výměnu veškeré logiky. Předjímat vyvedení z rovnováhy, abychom jej pak odmítli, rovněž vede k zániku logiky technické posloupnosti. Zrušit vyvedení z rovnováhy, které nám bylo způsobeno, abychom následně stejně přešli do pádu, je absurdní. Padnout a vynutit si přitom vlastní směr pádu spíše nežli ten, kam nás vede akce toriho, nedává smysl. Udržet při pádu tělo v symetrii, ačkoli je každá technika svou povahou asymetrická, je nevhodné...

Neboť se zde netážeme pouze po uskutečnitelnosti té které techniky, nezajímá nás pouze, zda „to funguje“, nebo „to nefunguje“. Tážeme se po podmínkách, které musí být splněny, aby se mohly v realitě dódžó vyjádřit principy a hodnoty aikida (přičemž logika techniky je zároveň jejich krystalizací i metodou přístupu k nim) a účastníci se tak jimi mohli nechat prostoupit.

Toto je zcela konkrétní a tato starost povede ukeho na jeho cestě, vždyť umožnit si prožít i dát prožít logiku techniky je plnohodnotná práce. I zde musíme zvážit oba aspekty problému: pokrok na jedné straně (rozvíjet schopnosti, které to umožní) a hodnota okamžiku na straně druhé (mobilizovat své schopnosti, abychom vytvořili co nejkvalitnější výměnu a užili si jí).

Postavit se do této perspektivy vyžaduje od ukeho práci jak fyzickou, tak psychickou. Klíčovými slovy jsou přítomnost a přístupnost. Jde o to vystoupit ze svých obav, stereotypů a obsesí, abychom špli k neutralitě, která není v žádném případě pasivitou. Obecně, po jasném počátečním impulzu

bude třeba jít ve směru dění, chovat se tak, aby naše chování bylo logickým důsledkem toho, co dělá tori, a být přitom reaktivní v míře, jež je v souladu s úrovní, rytmem a intenzitou práce (protože málokdy cvičíme „nadoraz“). Zažít sebe sama jako jakési zrcadlo nastavené torimu, aby mu umožnilo bezprostředně hodnotit, co dělá, což samo o sobě vyžaduje maximální naslouchání a vede tělo k tomu, aby plynulo v pohybu a překonávalo svoje bloky. Tuto snahu o neutralitu ukeho je třeba uvést do souvislosti s toriho cílem *mušiki* (žádný záměr), protože kompetence, které je třeba využít, jsou pro ukeho zcela tytéž jako pro toriho, čímž se potvrzuje, kdybychom to ještě potřebovali, zaměnitelný status obou protagonistů.

Snad musíme nejprve přistoupit na ono podřízení se, tj. poskytnutí svého těla aktivní logice, abychom tuto logiku prožili zevnitř, abychom ji mohli pochopit a případně našli prostředky, jak ji odvrátit (*kaeši waza*). Ale především, má-li tato logika nějaké blahodárné účinky, je toto jediný způsob, jak si k nim otevřít přístup. Naopak, když tuto logiku odmítneme, postavíme toriho do situace, kdy může udělat techniku jedine náhodou nebo silou. (Samozřejmě, tori by se měl přizpůsobit a udělat něco jiného. Ale má k tomu vždy prostředky a úroveň? A co dělat, aby jich nejprve nabyl?) A tím odsoudíme sebe sama k tomu, že nikdy nepochopíme, jak to může fungovat, a zároveň se postavíme do potenciálně traumatizující situace.

Kdokoliv, kdo prožil techniky a pády a zcela přitom přijal dynamiku akce vedené technikou a hodnotami aikidó a nechal jimi zcela prostoupit své tělo, ví, nakolik to je osvobuzující, radostné a... bezpečné. *Misogi* (očistění) pak může zaplavit účastníky, vymýtit jejich strachy a frustrace, očistit je tady a teď.

Uke a tori se dělí o odpovědnost za vytvoření podmínek, které jim umožní postupovat v aikidó. A v tomto ohledu je

to občas žalostná podívaná: dívat se na dva zkušené žáky, jak spolu nedokáží cvičit, nebo jak cvičí pouze špatné imitace, aniž by v nějakou chvíli dokázali projevit aikidó v sobě a mezi sebou. Máme přece právo po nich očekávat schopnost aikidó projevit a nechat se jím oživit.

Také je smutné vidět zkušeného žáka, jak vytvoří situaci, která je pro úroveň a tělesnou konstituci jeho partnera neřešitelná, místo aby mu pomohl navzdory všemu udělat něco, co by připomínalo aikidó. Vždyť tím jen přidává několik dalších řádek na už tak dost dlouhý seznam promarněných příležitostí a další a další frustraci...

A co přizpůsobivost toriho?

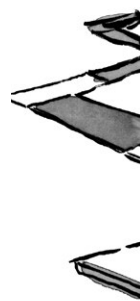
Můžeme však namítnout, že je odpovědnost toriho, aby si vytvořil podmínky uskutečnitelnosti té či oné techniky a vynutil si jejich dodržení. To je pravda – pokud jde o něj. Ale tori nedokáže všechno a cvičební situace se vytváří ve dvou. Jedná se totiž skutečně o cvičební situaci a ne životní zkoušku. Ostatně je na místě, abychom znovu jasně vymezili naši úvahu: v současné chvíli přemýšlíme v rámci *ippan geiko*, což můžeme nejspíš přeložit jako „základní práce“, byť to není překlad doslovný. Je to nejobvyklejší rámec našeho cvičení, kde se účastníci snaží opakovat a prožít techniku, kterou jim nabídnul sensei a kterou je třeba pochopit a osvojit si ji. To je v souladu s původním významem slova *keiko* (cvičení), které obsahuje představu opakování potřebného k pochopení. A techniku si budeme moci skutečně osvojit, pouze pokud prožijeme podmínky, v nichž je ospravedlněná a v nichž se plně vyjadřuje.

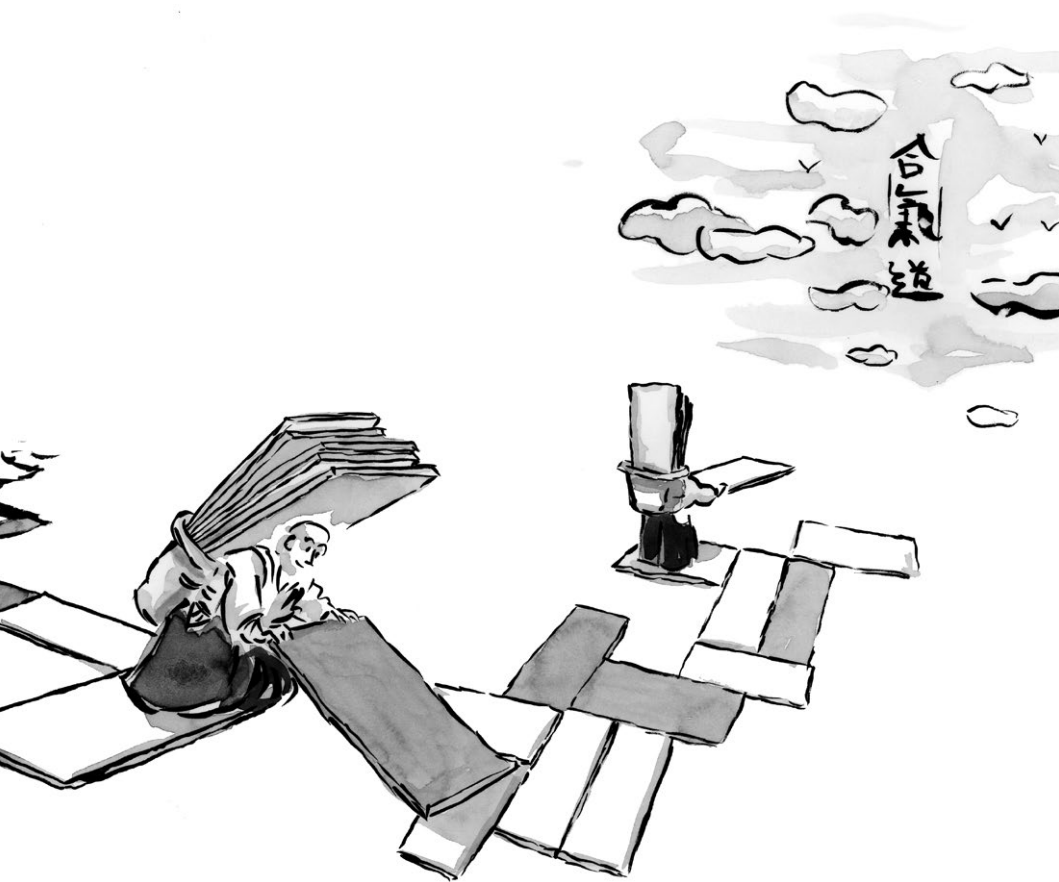
Ale jak to pak souvisí s přizpůsobivostí, přiměřenou a okamžitou odpovědí na každou situaci, s bezprostřední harmonizací, kterou aikidó požaduje a kterou by mělo rozvíjet?

Vždyť cílem veškeré této technické práce je ve skutečnosti zapomenout na všechny ty techniky. Cílem je překonat techniky, abychom si osvojili schopnost nejvhodnějšího jednání v jakékoliv situaci.

Právě tato přizpůsobivost však bude čerpat z prožitku a zkušenosti s „ideální technikou“. Právě díky tomu, že jsme si osvojili celou a úplnou logiku schématu, budeme schopni v okamžiku nahlédnout, že podmínky pro její rozvinutí již nenastávají a že se musíme přizpůsobit. Jak bychom totiž mohli vycítit, že je třeba se přizpůsobit, navázat, obměnit techniku, pokud jsme ji vždy zažili pouze v neadekvátních podmínkách, v nichž jsme se museli zatvrdit a odvrhnout základní principy, abychom ji „úspěšně dokončili“, abychom ji silou vměstnali do rámce, který jí již neodpovídal?

Tedy ano, samozřejmě, je třeba použít různé formy cvičení, abychom také vytvořili prostor, kde se tato přizpůsobivost bude moci rozvíjet. Nutnost přizpůsobení a tedy naslouchání realitě výměny je ve skutečnosti vždy více či méně přítomná díky různosti spontánního a nedobrovolného chování partnerů, kterou je třeba vzít v potaz. Ale je také vhodné ji podněcovat záměrně, ať už na popud vyučujícího, který jasně vymezí rámec práce základní nebo volnější, nebo z iniciativy partnerů, kteří – implicitně či explicitně, záměrně či nikoli – sklouznou z jedné formy práce k druhé. Toto „střetnutí hrou“ nebo „hra na střetnutí“ se může kdykoli vetřít do výměny. Tradiční slovník hovoří o *gó no keiko*: forma cvičení, kde se reaktivita ukeho může vyjádřit libovolným způsobem, aby torimu zkomplikovala jeho snahu, aby jej dovedla na hranici technických schémat a přivedla jej k jejich obměnění, když se to ukáže být nutné. Avšak toto *gó no keiko* může existovat pouze jako doplněk *ippan geiko*, které nejprve musí samo umožnit zažít ideál rozvoje technik a jejich logiky.

Zároveň je možné se domnívat, že by žák měl odcházet z každé hodiny s pozitivním prožitkem. Pouze tak může aikidó dostat svému účelu zklidnění a pacifikace, v což bychom v případě trvajících frustrací nemohli doufat. Pozitivní zážitek vzniká, když má pocit z cvičení blíže k úspěchu nežli k neúspěchu, byť tato slova nemají v naší disciplíně valný smysl. Děje se to ale také prostřednictvím konkrétní možnosti, kterou musí každý dostat, aby se ponořil do principů a hodnot aikida, které – zopakujme to ještě jednou – jsou vyjádřením živých sil, jež mohou motivaci jen přiživovat. Za tímto účelem je prvním nástrojem idealizace výměny prostřednictvím technik: je potřeba zařídit, aby logika aikida fungovala naplno a ozařovala ty, kteří jí propůjčí svá těla. Ať probíhá hledání ideálu v idealizaci okamžiku. V každou chvíli v sobě musíme, jak uke, tak tori, obsáhnout podmínky, které dávají hodnotám aikida příležitost usídlit se v nás.

A nedělejme si příliš starostí kvůli riziku, že bychom se nechali ukolébat cvičením, které se ukeho úsilím o idealizaci stalo příliš hladkým... ideální uke neexistuje, ať se jím snaží být, nebo ne. Lidská přirozenost se zdá být taková, že se nerovnosti každého z nás neodstraní jenom tím, že aspirujeme na nějaký ideál, byť bychom tak činili společně. A na tatami bude ještě mnoho a mnoho příležitostí se přizpůsobit nebo se o to pokusit, mnoho příležitostí se konfrontovat se svými limity stejně jako s limity druhého a neupadnout do blažného klamu.

*„Spíše než hledání ,té‘ správné techniky je cílem cvičení hledání
dobrého způsobu, jak prožívat cvičení.“*

— Seigo Jamaguči (konverzace v kavárně...)

Na návštěvě u Jacquese Lecoqa

Často jsou zmiňovány podobnosti mezi světem divadla a světem aikida a nejspíš není náhoda, že mnoho divadelníků se o naši disciplínu zajímá. Vskutku, některé styčné body jsou dosti zjevné: reprezentace (v našem cvičení reprezentace konfliktní situace), role, kterých je třeba se zhostit (uke a tori), hravý a očištný aspekt, lidské vášně jako pozadí i hlavní zápleтка, tělo jako nejdůležitější prostředek, gesto nesoucí smysl a oslovující druhého, význam naslouchání a prostorových vztahů, hustota přítomnosti a upozadění osobnosti... Je ale možné vytěžit i mnoho dalších ponaučení ku prospěchu jedné i druhé z těchto aktivit, pokud prohloubíme zkoumání a srovnání metod a cílů a zejména způsobů výuky a předávání.

Za tímto účelem je četba knihy Jacquese Lecoqa (1921–1999) „Poetické tělo“ (*Le Corps poétique*, Actes Sud 1997) obzvláště bohatá na ponaučení. Autor je jednohlasně uznáván jako reference v oblasti výchovy herců, kterou se po 40 let zabýval, a jeho poselství bychom měli věnovat pozornost jak z pozice praktikujícího divadelníka, tak z pozice pedagoga. Zajisté, mnoho stran je věnováno cvičením spadajícím zcela do oblasti divadla a jen obtížně přenositelných do aikida,

ale v mnoha obecnějších ohledech je až znepokojivé si povšimnout, nakolik je jeho postup vystaven podle stejné logiky jako *dó* a nakolik se jeho cesta podobá té, kterou se pokoušíme sledovat. Úvahy o lidské přirozenosti, nesoucí se na pozadí jeho díla, nám nemohou být cizí, stejně tak jako jeho pozice vyučujícího v oblasti, jež je zároveň volná i strukturovaná, zároveň striktně předepsaná i živá. Pár komentářů k několika úryvkům by nás mělo plně přesvědčit o tom, jak přínosné je podívat se na každou z těchto oblastí pohledem té druhé.

Takto hned zkraje nalezneme z jeho pera téměř přesnou definici *dó*: „dynamika (...) vášní, (...) fenoménů života, vedla k hledání společného jmenovatele. Toto hledání však vyžaduje, abychom si udrželi odstup a pokud možno i potřebný humor: nikdy nezapomenout, že cílem cesty... je cesta samotná!“

Lidská přirozenost jako společný jmenovatel, cíl hledání... A mezi těmito vášněmi a fenomény života, rivalita, konflikt (nebo otázka jak se ho zbavit), předměty našeho hledání. Ale jak si být jistí, že na této cestě nezbloudíme? Tedy... odstup, humor, „carpe diem“ cesty. Je jasné, že nikdy nedospějeme ke konečnému cíli a že je důležité dál pokračovat vpřed... Neboť se jedná o podnik, který má sice jasně vymezený prostor působení (divadlo, *dódžó*), který však odmítá omezovat svůj horizont: „pedagogika divadla je rozsáhlejší nežli divadlo samo, (...) přeji si, aby byl žák v životě živoucím a na scéně umělcem“. A jelikož má *dódžó* za cíl také překonat své zdi, bude se muset bojový umělec, zocelený technikou Aiki, ukázat stejně tak planoucím i plynoucím ve svém každodenním životě...

Zajisté, prozatím jsme zůstali u obecností, perspektiv, záměrů, aniž bychom ještě přistoupili k bezprostředně praktičtějším prvkům metody. Ale četba Jacquese Lecoqa nám může

objasnit i některé mnohem konkrétnější body. Například, patří k bontonu průběžně si klást otázku, zda vyjádření a tvořivost mají své místo v naší disciplíně, aniž bychom ostatně vždy jasně mezi těmito dvěma pojmy rozlišovali. Vždyť jaké místo by mohlo náležet osobním vyjádřením při cvičení správaném přírodními zákony (bio) mechaniky a hlásajícím vyprázdnění a nepřítomnost záměru (*mušin*) jako reference, a které je navíc zarámováno tradicí a hierarchií? A jaký prostor by v tomto kontextu mohla prozkoumávat tvořivost? Nepokusíme se zde dopodrobna odpovědět na tyto otázky, které by si zasluhovaly dlouhé a vytríbené úvahy. Pojdme se ale podívat, co nám náš divadelní pedagog nabízí jako východisko pro reflexi:

„Rozdíl mezi aktem vyjádření a aktem tvoření spočívá v tomto: v aktu vyjádření se hraní obrací spíše k člověku samému nežli k publiku. Vždy se dívám, jestli herec (...) okolo sebe rozvíjí prostor, v němž jsou diváci přítomní...“ Převzeno do jazyka Aiki, tj. když nahradíme „diváky“ slovem „partner“, nás tyto úvahy vyzývají k tomu, abychom se vyvarovali přílišné „expresivity“ v gestech, která by byla více určena k tomu, aby uspokojila nás (nebo aby nás vyzdvihla), než aby odpovídala na požadavky partnera, zkrátka vybízí nás k tomu, abychom nedělali aikidó sami. A autor pokračuje: „V procesu tvoření již daný předmět nepatří stvořiteli, (...) dát plod, který se oddělí od stromu!“ Nejspíš by nám také náleželo cvičit v tomto rozpoložení: technická výměna vytvořená během setkání obou protagonistů nemůže být reklamována jako náležející komukoli z nich (kdo by se jí pak neprávem pyšnil) a patří ve skutečnosti pouze dynamice dó-džó, jako prchavé a proměnlivé vtělení projektu Aiki.

Podezíravost Jacquese Lecoqa vůči niternosti a subjektivitě se projevuje napříč celou jeho pedagogickou strategií: „Vždy jsem ve své výuce privilegoval vnější svět oproti tomu vnitřnímu. Hledání sebe sama, svých duševních stavů, má v naší

práci jen malý význam. ‚Já‘ je navíc. Je třeba se dívat, jak se jsoucna a věci hýbají a jak se v nás odrážejí.“ Úchvatná podobnost se zenovými a šintoistickými koncepty prostupujícími naším cvičením: spoutat ego, nastavit se jako neutrální zrcadlo... A následně: „Je třeba upřednostnit to (...), co existuje nehmateľným způsobem mimo nás. Osobnost se zjeví sobě samé ve vztahu k těmto oporám ve vnějším světě.“ Po-bídka k pedagogice založené na struktuře a nikoli na pocitu: opřít se o zákony mechaniky a geometrie a vybudovat si svůj způsob bytí a pohybu v souladu s jejich omezeními. Když se podřídíme principům, které jsou univerzální a fakticky vůči nám vnější, skutečně tím nenecháváme ego možnost pohltit naši snahu, a jediné tím, že budeme důvěřovat tomuto postupu zbavenému obsesí a jiných autosugesí, bude se moci postupně vytvořit autenticita osobnosti.

„Univerzální“, „neutrální“, „autentický“... tolik slov, která můžeme položit pouze jako konečnou perspektivu, pouze jako pokus či naději a nikoli jako nástroj, kterým bychom se vybavili, abychom mohli postupovat vpřed... Náš autor si je toho dobře vědom, když prohlašuje: „Věřím hodně stálým věcem, tomu, co je ‚Strom všech stromů‘, ‚Maska všech masek‘, ‚Rovnováha všech rovnováh‘ (...) Na základě poznané reference, která směřuje k neutralitě, si žáci najdou vlastní pozici. Samozřejmě, tato absolutní a univerzální neutralita neexistuje. Je to pouze pokušení. Právě proto je chyba zajímavá. Bez chyby nemůže absolutno existovat.“ Překlopme se do našeho světa aikida a konstatujme, že my také věříme na „Ikkyō všech ikkyō“, na „Shihō nage všech shihō nage“, na „Sōmen všech sōmenů“... kterým se pokoušíme přiblížit, které chceme v našem pokušení po absolutnu pochopit, ztělesnit. Ale... vyprodukuje pouze jejich avatary, prozatímní a přibližné, poskvřené chybami, které nás právě tlačí k tomu, abychom to zkoušeli znovu a znovu... Bez chyby nemůže absolutno existovat, protože existuje pouze v naději,

která vyživuje naše hledání, a to je hledáním, jenom protože je nedokonalé.

Vraťme se na chvíli k obratu „...poznaná reference, která směřuje k neutralitě...“ taková by mohla být jedna z definic pro katy, ty téměř abstraktní formy, jež mají za cíl znázorňovat hlubokou podstatu technik mnohých budó, nikoli v jejich konkrétní aplikaci, ale jakožto jakýsi archetypální výraz. Zajisté, tyto katy jako takové přísně vzato v aikidu neexistují. Avšak i v naší základní práci, systematické a opakuji se, pracujeme na technikách a jejich schématech, byť to není tak fixní jako obvyklé katy. A tím se pokoušíme přiblížit hlubokému tajemství každé techniky v neutralitě, jež otevírá dveře univerzálnosti.

Tento koncept neutrality je v Lecoqově pedagogice velmi produktivní a i v tomto případě jsou jeho vyjádření prakticky doslovně převoditelná do našeho prostoru. Poslechněme si výklad jeho pojetí neutrální masky: „Je to obličej označovaný jako neutrální, v rovnováze, nabízející fyzický dojem klidu. Tento předmět, který si nasazujeme na obličej, musí sloužit k tomu, abychom pocítili stav neutrality předcházející akci, stav vnímavosti vůči tomu, co nás obklopuje, bez vnitřního konfliktu. Jedná se o referenční masku, o podkladovou masku, o masku, jež slouží jako opora všem ostatním maskám. (...) Poté co žák pocítil tento počáteční neutrální stav, bude jeho tělo přístupné, jako prázdný list, do kterého můžeme vepsat text dramatu.“

Stačila by jen minimální úprava několika slov a tento odstavec by se mohl objevit v jakési příručce pro aikidisty: nahradíme „neutrální masku“ výrazem *šizentai* (přirozený postoj) nebo *mukamae* (žádný střeh) či *mušin* (žádný záměr) a jsme připraveni sepsat „Drama všech dramát v dódžó“. Tyto pojmy, které všechny hovoří o neutralitě (nebo také o prázdnotě), jsou v naší výuce dosti často zmiňované, avšak

nejspíš příliš často výhradně ve vztahu k torimu, který by se jimi měl nechat naplnit (aby se vyprázdnil?), aby nejlepším možným způsobem přijal útok ukeho a zpracoval ho s lehkostí a elegancí. Avšak uke je převrácený tori a navíc si partneři své role vyměňují... Zmiňovali jsme před chvílí „Šómen všech šómenů“, cíl snahy našich *suburi*. Co bychom v tom měli spatřovat jiného nežli nákres, trajektorii, téměř odtělesněný koncept? Důkaz toho, že naše „útoky“ mají zajisté hodnotu skrze to, čím jsou, ale možná ještě více také skrze to, co reprezentují nebo co se pokoušejí reprezentovat. Ale uke není pouze útokem, je také partnerem v konverzaci, kterou takto zahájil, a je jeho úkolem se v ní chovat podle týčž zásad. Otázka není jednoduchá, je však zásadní: v průběhu výměny, čím může být neutralita ukeho („prázdna stránka“ předcházející jakémukoli reaktivnímu chování), aby nebyla pasivitou? Již citovaná věta našeho pedagoga nám poskytuje sice ne metodu, alespoň však východisko: „je třeba se dívat, jak se jsoucna a věci hýbají a jak se v nás odrážejí“. Hýbat se, jak se hýbají jsoucna, a nechat toriho gesto, aby se v nás odráželo. Přirozené a zrcadlové... Náročná a plnohodnotná práce!

Navíc, Jacques Lecoq nám nabízí prostředky, pokud se chceme ponořit hlouběji do zkoumání gesta a pohybu: „Uskutečnit pohyb není na divadle nikdy mechanický akt, musí to být opodstatněné gesto (...) Pobídka, akce, stav jsou tři způsoby, jak opodstatnit pohyb.“ V dódžó přistupujeme okamžitě a bez váhání na první část citace. Druhá část už není tak jednoduchá a zasluhuje si víc pozornosti. Jak totiž máme interpretovat nebo převést do našeho prostoru tuto trojici „pobídka, akce, stav“? Pokusme se ji dekodovat do našeho slovníku od konce: „stav“ v nás samozřejmě evokuje fyzický a duševní postoj, neutrální, vyvážený, klidný a uvolněný, který není tak úplně gestem či pohybem, ale spíše půdou, z níž tyto vyklíčí, rozvinou se a rozšíří (*zanšin*). Tato neutralita, předehra k akci, tudíž vyvolává (opodstatňuje) jistý

způsob bytí, který může být přirovnán ke gestu. Pokud jde o „akci“, vztaženo k aikidu, nejspíš v ní musíme vidět to, co je na výměně uke-tori nejkonkrétnější. Takže v „akci“ spatřujeme pobídku k funkčnosti, k hledání neoddiskutovatelné logické vazby (opodstatnění) mezi gestem a jeho cílem, k nemilosrdnému potlačování zbytečných gest a jiných rádob výhodných „póz“ zatěžujících akci formálními a často arogantními nánosy. Co pak s „pobídkou“? K čemu pobízet a koho? Uke a tori jsou našimi herci-diváky. A jejich výměnu neřídí pouze fyzická (tělesná) či mechanická stránka. Vstupuje do ní také prostor a způsob, jak ho zaplnit, rozmístění, úhly, vzdálenosti, otevření (atemi), které vybízí k (naznačují) reakci či k nějakému způsobu chování a nacházejí tak své opodstatnění ve vytvoření dynamiky dialogu...

Tato interpretace, transpozice konceptů Jacquese Lecoqa do aikida se může zdát poněkud nucená a upřímně řečeno, možná tomu tak je... Ale odnesme si z toho přinejmenším to hlavní ponaučení: dát každé akci smysl, opodstatnit ji, prostřednictvím srozumitelné logiky ji spojit s perspektivou. Vystríhat se zbytečného formalismu, který by byl pouze prázdnou slupkou. Poslechněme si k tomuto tématu ještě jednou Mistra: „Tělesná příprava nemá za cíl dosáhnout nějakého tělesného modelu, ani vnutit již existující divadelní formy. Musí pomoci každému dosáhnout plnosti správného pohybu, aniž by tělo bylo ‚na překážku‘, aniž by parazitovalo na tom, co má zprostředkovat.“ Opět, chvála neutrality a předběžné oprošťovací práce, kterou předpokládá a kterou si musíme beze zbytku vzít k duhu stejně jako boj, jenž náš autor neustále vede proti formalismu: „Další zbloudění přichází z příliš rychlého naučení se formálním gestům náležejícím ke stylům či kódům pocházejícím ze završených divadel, jako jsou například východní formy divadla nebo klasický tanec. Tato formální gesta (...) vytvářejí v těle herce fyzické okruhy, které je následně velmi těžké opodstatnit. (...) Zůstává po nich nejčastěji jen estetizující forma.“

Toto hledání neutrality, přítomné napříč celým dílem, je také pro Jacquese Lecoqa příležitostí k rozpracování jeho pojetí úlohy pedagoga, jež si zasluhuje, abychom se u ní chvíli zdrželi: „Nemáme co říkat o tom, jak nosit neutrální masku. Technik by to mohl říct, ale pedagog si to musí zakázat. Říct to žákům by byl nejlepší způsob jak dosáhnout, aby ji nemohli nosit. Příliš by se starali o to, aby to dělali dobře, zatímco by nejprve měli pocítit věci.“ Toto rozlišení mezi technikem (který by mohl...) a pedagogem (který nesmí...) nás vede k tázání ohledně naší vlastní pedagogické praxe a klade otázku po povaze rad, které bychom měli a neměli dávat, abychom správně zacházeli s iniciativou a odpovědností žáků a vedli je tak ke skutečnému osvojení si jejich cvičení a k emancipaci, jež z toho plyne. „Žák musí svému mistrovi techniku ukrást“ nám říká poučka z japonské pedagogiky budó, upozorňující tak na potřebu aktivního a autonomního chování studenta. Nesluší se tedy, aby vyučující poskytnul všechny klíče, ale pouze ty, jež otevřou krabici s náradím, která umožní každému být pánem vlastního pokroku. Z tohoto důvodu se pedagog musí vyvarovat všeho, co by mohlo vyvolat podržanou imitaci dožadující se souhlasného pohledu učitele v situaci, kdy by cílem žáka mělo být pokusit se o rozřešení problému, proti kterému je v tu chvíli postaven („Příliš by se starali o to, aby to dělali dobře...“).

Mohli bychom takto zmnožovat příklady a citace z Jacquese Lecoqa, který analyzuje divadlo a jeho svět, a tím vyvolává otázky a reflexe ohledně naší vlastní praxe. Ne že by sdělované a používané pojmy byly důsledně identické, ale viděli jsme, že často stačí jen lehký posun a naleznou své místo v naší oblasti hledání a umožní tak, aby nás postup divadelního pedagoga inspiroval. Nejde tedy o to slepě opsat jeho cestu, systematicky se pokoušet vepsat naše kroky do jeho stop, považovat ho za náš vzor či naši nezpochybnitelnou referenci. Spíše uvažujeme nad odpověďmi, které přinesl na otázky podobné těm, které dobře známe, nad úhly pohledu

a postoji, které zaujal, a osvítil tak naši cestu novým světlem, bohatším, ještě více naplněným pestrou zkušeností a hlubokou lidskostí.

Na závěr mu dejme ještě jednou slovo, aby naposledy analyzoval svoje *dó*, které nazývá „naším geodramatickým zkoumáním“:

„Tři řady otázek vedou naše geodramatické zkoumání.

První se týká toho, oč jde:

Jaká část lidské přirozenosti vstupuje do hry
v melodramatu, v comedii dell'arte, v tragédii?

(...)

Druhá otázka se týká jazyků.

Jaké jsou nejvhodnější jazyky k vyjádření těchto témat?
(...) Jak fungují tyto jazyky a jak je mísit?

Konečně, třetí otázka se vztahuje k textům.

Jaké dramatické texty mohou obohatit každé z těchto teritorií?“

Možný překlad „do aikida“ by byl:

„Tři řady otázek nás vedou po *dó*:

První se týká toho, oč jde:

Jaká část lidské přirozenosti vstupuje do hry v *budó*?

Druhá se týká principů a hodnot:

Jaké jsou nejvhodnější principy a hodnoty pro práci
s těmito tématy?

Konečně třetí tážení se vztahuje k technikám:
Jaké techniky mohou ilustrovat tyto principy a hodnoty
a jak je dát zakusit?“

Perspektiva, struktura, forma.

Z jednoho světa do druhého

Tato scéna se odehrála na začátku 60. let, během jednoho z prvních vystoupení indického virtuóza Raviho Šankara v Evropě. Hra na sitár byla tehdy pro širší publikum ještě neznámá – západní posluchač měl do té doby jen málo příležitostí seznámit se s modulacemi jejích zvuků a s komplexností jejích rág.

Mistr tedy přichází na pódium se svým nástrojem, pozorně se usadí a s velkým soustředěním z něj začne vyluzovat zvuky, které moduluje a nechává vibrovat, opakuje je, jako by je chtěl potvrdit, prohlubuje je, tesá je, opracovává je a pak je opouští, izoluje je, nebo je zase kombinuje... po několik minut. Poté přestane, znehybní a konečně se pokloní publiku. To začne bouřlivě tleskat. Ravi Šankar vypadá poněkud zaskočeně, ale uklidní se a tiše prohlásí:

„Jsem velmi rád, že jste si užili čas, který jsem věnoval ladění svého nástroje... doufám, že si nyní stejně tak užijete i moji hudbu...”

Trapno a smích v sále.

Splést si ladění nástroje a hudbu, ostření, vyhlazování nástrojů a jejich užití... Nemohli bychom si my, praktikující aikidó, odnést z omylu v této anekdotě nějaké ponaučení? Položme si tuto otázku, i když je pravděpodobné, že převedení z jedné oblasti do druhé bude fungovat jen nedokonale. Je totiž velmi lákavé pustit se do různých interpretací.

Pokusme se o to tedy.

V této paralele by „ladění“ mohlo znázorňovat technickou systematickou práci a „hudba“ by pak byla využití této techniky, když je „zhudebněná“ principy a hodnotami Aiki. Pobavený postřeh Raviho Šankara o mýlce publika by nám pak říkal, že by stejně tak bylo omylem považovat naši systematickou technickou práci za cíl sám o sobě, za alfu a omegu cvičení, do které bychom se měli uzavřít. Že by naše technická práce měla být považována pouze za předběžný soubor cviků, kterým musíme nutně projít, než začneme cvičit „skutečně“. Nejspíš by pak nebylo snadné definovat ono „skutečné“ cvičení, i když toto rozlišení nám není cizí – celkově vzato se totiž potkává s dvojicí *kata/waza* z tradičních umění.

Kata: formální, schématická práce, přísně zarámovaná, umožňuje seznámit se s elementární geometrií prostoru obývaného oběma partnery, izoluje situace a zkoumá logiku vlastní každé z nich.

Waza: využívání těchto technických schémat nikoli již v jednoduchém a stále stejném opakování, nýbrž v opravdovosti okamžiku, v naslouchání druhému, s ohledem na realitu a zvláštnosti protagonistů, na jejich reakce a na způsob, jakým činí výměnu autentickou, jakým ji sami prožívají i jakým ji dávají prožít druhému. Takto hodnoty naslouchání, přizpůsobivosti, spojení, přítomnosti v daném okamžiku nabývají veškerý svůj smysl a vstupují skutečně do hry.

Intelektuálně dobře rozumíme tomuto rozlišení a nutnému posunu v pokroku od jedné formy cvičení k druhé. Avšak v realitě našeho cvičení je jejich hranice velmi tenká. *Kata* je nutně ztělesněná nějakými osobami a nebude nikdy zcela očištěná, nýbrž bude vždy vykonávaná rukou nějakých akterů. A zároveň *waza* nebude nikdy zcela oproštěná od *katy*, kterou v sobě ukrývá, i když se jí daří hrát si s její strukturou, aby ji téměř znovuobjevila, pokaždé ani zcela stejnou, ani zcela odlišnou... Ostatně, samotný rámec našeho cvičení vydatně přispívá k udržování vzájemné závislosti *kata-waza* – nakolik nám je vždy nabídnut nějaký model, který máme za úkol reprodukovat, nebo si jej přinejmenším vzít jako záminku k setkání s druhým. A to i v rámci *džijú waza*, kde je usilování o volnost vždy úzce zarámované a hlídané.

Takže ano, budme schopni vystoupit z posedlosti opakováním svazujících technických schémat, ale neukolébávejme se příliš iluzí naší vlastní „tvůrčí spontaneity“, i když ta má v perspektivě naší cesty zcela opodstatněné místo. Snažme se do našich výměn dát naslouchání a rytmus (*kokjū...*), ale nepohrdejme kvůli tomu systematickou prací, která je také aikidem díky své přísnosti a své snaze o spoutání ega a rozpuštění v ryzí formě...

Co by si o tom všem pomyslel Ravi Šankar? Nebudeme se pouštět do takových spekulací. Abychom se však vrátili ke srovnání se světem hudby: když se nad tím dobře zamyslíme, není jisté, zda je naše myšlenka uvést do paralely ladění nástroje s naší systematickou technickou prací skutečně na místě. Neboť tato práce odpovídá možná spíše stupnicím hudebníků, různým rytmickým a harmonickým cvičením, která pravidelně provádějí. Tato cvičení nemají ambici být skutečně hudbou a jsou její pouhou náhražkou, nebo spíše příslibem. Avšak tato cvičení vyžadují důslednost, soustředění a pokoru a stejně jako opakování našich technik mají

přesto jistou hodnotu sama o sobě právě díky těmto kvalitám, které vyžadují a kterým dávají vystoupit.

Ale k čemu pak můžeme přirovnat ladění nástroje? Protože na rozdíl od cvičení stupnic není ladění krokem v nějaké posloupnosti rozvoje, nýbrž je podmínkou nutně předcházející jakémukoli hudebnímu výkonu. Tedy to, co je třeba bezpodmínečně udělat, než začneme hrát. A na jaký nástroj hraje aikidista, který nástroj by mohl potřebovat naladit, než začne cvičit? Na nic jiného než na sebe sama.

„Sladit se“ se sebou samým by bylo tímto předběžným úkonem.

Tradiční struktura hodiny aikida svým způsobem zohledňuje tuto nutnost. Více či méně ritualizovaný pozdrav a „příprava“ (jež není pouze rozcvičkou) odpovídají tomuto cíli: fyzická příprava na cvičení postupným probuzením všech částí těla a duševní příprava na cvičení mající za cíl zklidnění ducha a probuzení vnímavosti. Je zjevné, že při cvičení se zbraněmi má *suburi*, jehož záměrem je splynutí člověka a předmětu, stejný účel – naladit nástroj či sladit se s ním.

Omyl nepoučeného publika Raviho Šankara by pak byl stejný jako omyl nahodilého návštěvníka dódžó, který si přijde udělat představu o aikidu a který odejde po tom, co viděl pouze tuto více či méně rituální rozcvičku...

Avšak rozvíňme trochu tuto představu „sladění se sebou samým“ za rámec přípravy na každou hodinu a rozšiřme ji na každý způsob bytí, který zároveň formuje výměnu s druhým a který se má prostřednictvím této výměny uhladit a zjemnit. V tu chvíli se dotýkáme principů, které nám jsou dobře známé jakožto principy strukturující náš pohyb a náš vztah k druhému: rovnováha, koordinace, uvolnění, jednota těla, úspornost gest... zkrátka přirozené užívání těla spojené s klidem,

„Pššt... on se ladí...“

pozorností v daném okamžiku, otevřeností, přívětivostí... To jsou všechno pojmy a kvality, jež představují základní látku okamžiku výměny a které tato výměna umožňuje prohlubovat. Jsou to zároveň nástroje i cíle našeho cvičení, které vyžadují, abychom se do něj pouštěli s ochočeným tělem i duchem a ne abychom se do něj vrhali „bez ladu a skladu“.

Tento aikidistův „způsob bytí v souladu se sebou samým“, základní východisko každé akce, má samozřejmě hodnotu sám o sobě, a to dokonce do takové míry, že bychom jej mohli považovat za cíl cvičení. U hudebníka bychom jej mohli přirovnat k požadavku nikoli pouze správného tónu, ale také jeho kvality, barvy, či jeho bohatosti a textury. Bláhová naděje aikidisty, že si utvoří takový způsob bytí, který by sám o sobě stačil k potlačení jakéhokoli vznikajícího konfliktu, by tak byl odrazem téže bláhové naděje hudebníka, že vytvoří tón, který by sám o sobě vyplnil celý koncert.

Jak jsme se v průběhu celého tohoto textu bavili rozvíjením paralely mezi provozováním hudby a aikida, aniž bychom to předem zamýšleli, odhalili jsme způsob analýzy naší disciplíny podle tří polů – tento pohled se může ukázat jako produktivní, když budeme uvažovat o možných stezkách pokroku a rozvíjet je:

- » „Sladit se se sebou samým“, jak jsme to výše vymezili. Práce na sobě, na svém stavu myslí a své koordinaci. Vše, co se dotýká způsobu bytí a rozpohybování se jako jeden z oněch polů pokroku.
- » *Kata* v širokém slova smyslu, tj. očištěná vize geometrie prostoru a mechanické logiky, která z ní plyne a která generuje techniky.
- » *Waza*, opět v širokém slova smyslu, tj. schopnost žáka „sladěného se sebou samým“ obývat a oživovat tyto

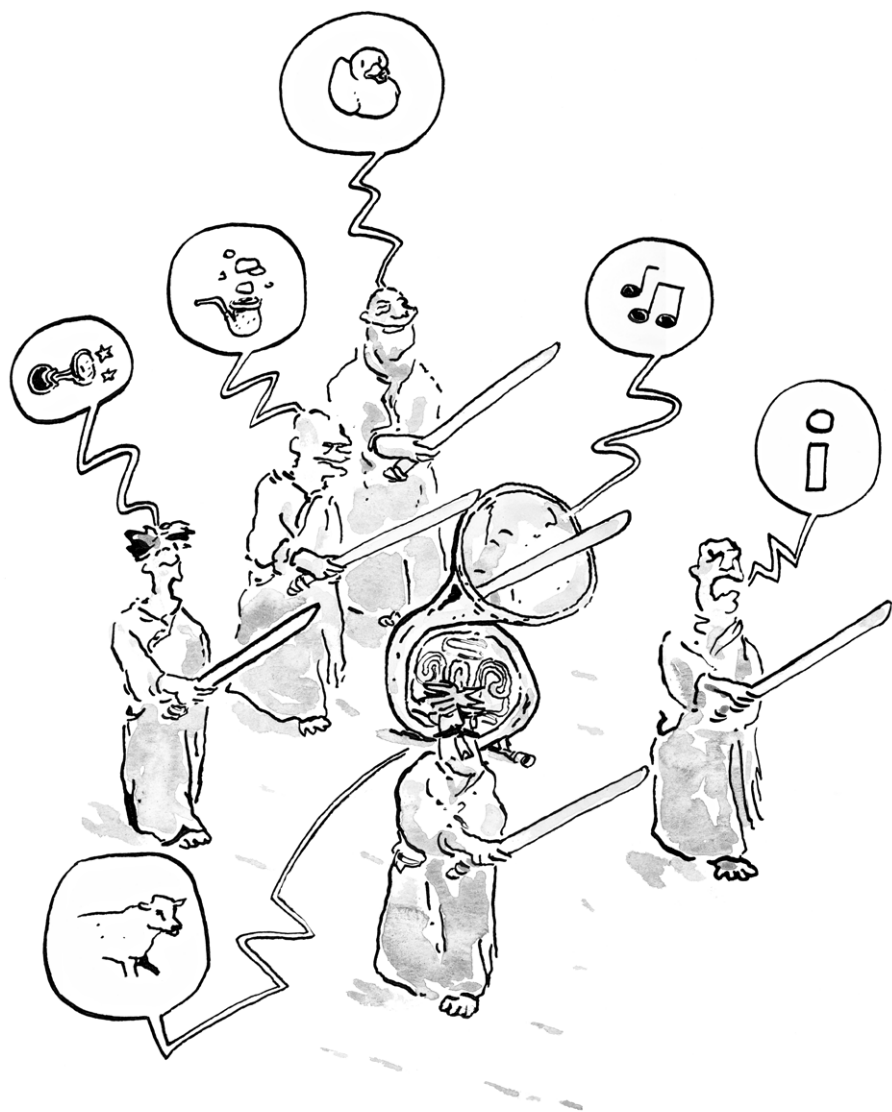
katy ve výměně, která není tak svázaná pravidly a která se otevírá setkání.

Jako vždy, když jde o analýzu nějakého cvičení, interakce mezi jednotlivými vymezenými prvky jsou silné a zjevné a vyzdvihnutí jednoho z nich je vždy poněkud umělé. Nicméně, když zaujmeme jeden z těchto úhlů pohledu, získáme jistou bdělost, můžeme vystoupit z poněkud mlhavé obecnosti a nabídnout odpověď na zpozorovaný nedostatek.

Možná jsme zde odhalili tři stezky, které bychom měli prozkoumávat paralelně a současně v rámci jedné cesty.

Naladit svůj nástroj, procvičit si stupnice a... hrát.

Hudba!

Žestě a tóny...
Akordy a skřípění...
Těla a výkřiky...

Zlí jazykové v orchestru tvrdí, že harfisté stráví polovinu času tím, že ladí, a druhou polovinu tím, že hrají falešně...

A co my?

Pocta Kiššómaru Uešibovi

Jako aikidisté, žáci i vyučující, jsme zvyklí vzdávat hold ósenseiovi, cítit se mu zavázáni v našem cvičení a v naší výuce. Na druhou stranu se mnohem méně zajímáme o to, v čem jsme zavázáni senseiovi Kiššómaru Uešibovi, synovi zakladatele, který byl jeho následovníkem a který odešel.

Přitom je zřejmé, že jen málo žáků aikida posledních čtyřiceti let by aikidó cvičilo, nebýt práce senseie Kiššómaru Uešiby.

Jaká byla jeho úloha v rozvoji této disciplíny? Jaká část reality, kterou dnes známe, je jeho dílem?

A nestačí říct, že všichni mistři, kteří v současnosti učí na všech pěti světadílech, byli jeho žáky. Musíme se také ptát, jak ovlivnil formu a obsah nauky, kterou rozšiřují.

Pokusme se proto – my, kteří jej známe pouze prostřednictvím vln vzešlých z kontaktu s ním a stále se šířících – představit si neobyčejnou osobu: ósenseie.

Ósenseiova výuka byla v neustálém pohybu, často neformální a probíhala do stejné míry inspirací jako vyučováním. Být

takto v kontaktu s ósenseiem, s intenzitou jeho přítomnosti, již samo bylo pro jeho žáky poučné, bylo to stejně významné jako jeho výuka a mnohem více nežli ta či ona technika.

Avšak, jak tohle zachovat? Může snad aikidó existovat pouze prostřednictvím výjimečných osobností? Aby opět zarezonovalo poselství aikida a zazářila všechna dobrodíní, která přináší, musí počkat, až se opět vtělí do osobnosti ósenseiových rozměrů? A co kdybychom nauku a techniku aikida trochu systematizovali, zacílili a přidali do ní strukturu? Pokud bychom to udělali tak, abychom je příliš úzce nesevěřeli, mohli bychom toto poselství předat, aniž bychom se proti němu příliš prohřešili. Tak bychom mohli usnadnit jeho šíření a zvýšit šance, že se těchto nástrojů někdy chopí další výjimečná osobnost, která je využije se stejnou jasností a silou jako zakladatel.

Taková byla role a historický význam senseie Kiššómaru Uešiby. Sehrál ohromnou úlohu pro disciplínu, jejíž gramatiku svým způsobem zredigoval a učinil ji srozumitelnou a použitelnou pro co nejvíce lidí. V této gramatice, za kterou mu vděčíme, nacházíme například seřazení technik pod jejich dvojí tváří omote/ura, klasifikaci forem útoků a technik tak, jak je známe a cvičíme všude po světě.

Zajisté, gramatika není literární dílo, je však tím, co je umožňuje sepsat a následně mu porozumět a docenit je. A každému pak náleží svoboda využít její pravidla se vši tvořivostí, kterou se cítí disponovat.

Gramatik se nestaví do popředí, necílí na své osobní vyjádření se: pokouší se odhalit strukturu poselství, jehož je nositelem, a tím usnadnit jeho předávání a v rámci možností přitom snížit riziko chybné interpretace, které hrozí, pokud bychom zůstali u obecného chápání.

Tato úloha samozřejmě předpokládá schopnost naslouchání a pozorování, analýzy a syntézy, neutralnost, důslednost, skromnost a dokonce sebezapření. A jak lépe definovat osobu Kiššómaru Uešiby nežli prostřednictvím těchto rysů?

Neboť k jeho úloze při strukturování nauky je třeba připojit roli *dóšu*, nejvyššího vůdce, kterou zastával po třicet let. Během této doby využíval tytéž kvality, aby na jednu stranu učinil z aikida známou a uznávanou instituci v japonské společnosti a na druhou stranu zachoval navzdory všem odstředivým silám jistou jednotu dané disciplíny, a to jak z pohledu jejího obsahu tak i z pohledu organizace. I v tomto případě musel pro sebe vytvořit novou roli, nutně velmi odlišnou od role, kterou zastával jeho otec, zakladatel aikida. Kiššómaru totiž zakladatelem nebyl, a proto nebylo možné, aby se prezentoval jako jediný, původní a tudíž nezpochybnitelný zdroj poselství, ale jako zástupce všech jeho podob, jako pojtko mezi všemi jeho nositeli, jako strážce jeho podstatných hodnot a jeho gramatiky, jež umožňuje všem cvičencům mezi sebou komunikovat, byť si ne vždy musejí rozumět.

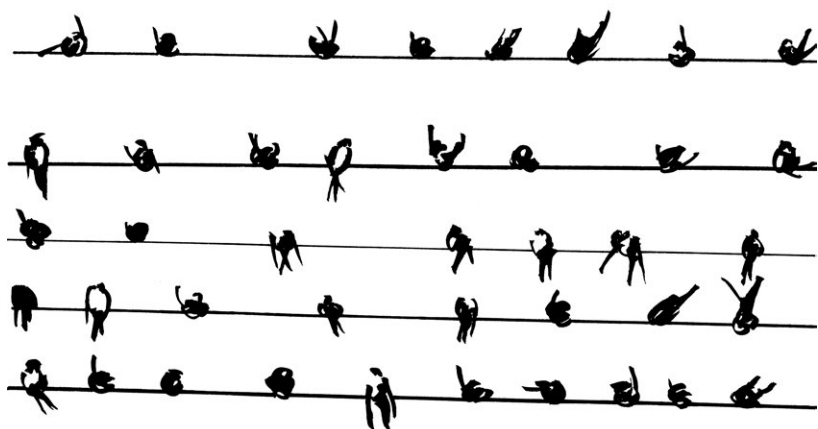
Tuto úlohu mohl splnit pouze díky upozaděné práci a nikoli v popředí, snahou nikoli k věcem přidávat, aby zanechal svou stopu, ale naopak jít k tomu podstatnému. Musel vytrít to, co je opravdu funkční a zobecnitelné, starat se zejména o vyzdvihnutí hybných principů disciplíny i její techniky a nikoli o bující osobité výstřednosti, které mají lidé vždy tendenci rozvíjet.

Výsledek této práce, nebo spíše sama tato práce uvedena do života, se jasně projevovala v důslednosti, přesnosti, úspornosti jeho techniky a jeho výuky, v jeho přístupnosti, otevřenosti a laskavosti vůči svým žákům.

Toto upozadění své osoby, zřeknutí se originalnosti, okázalosti, blyštivosti, aby člověk ukazoval pouze schémata,

struktury, nákresy téměř odosobněných technik, tento postup nesl sensei Kiššómaru Uešiba ve svém cvičení, ve své výuce a dokonce i v samotném svém těle. A je pozoruhodné si povšimnout, jak se toto zřeknutí se a upozadění vůbec neprojevovalo jako nepřítomnost. Naopak – rozvíjelo to přítomnost disponující neuvěřitelnou silou: silou dostředivou, gravitační. Tato síla udržovala systém v rovnováze okolo svého středu, přesvědčovala a vybízela k podílení se na tomto podniku.

Poskytnout sebe sama jako místo, kde se mohou všechny nitě spojující aikidisty mezi sebou potkat a splést dohromady, a nezneužít přitom situace k tomu, abychom za nitky tahali jako nějací loutkáři; postavit se jako neutrální zrcadlo, v němž se může každý shlédnout a připadat si při tom zarámovaný. Každý z nás, v míře odpovídající svým schopnostem a odpovědnostem, bychom měli zohlednit příklad senseie Kiššómaru Uešiby, který byl po třicet let *dóšu* aikida.

„Člověk sestupuje ze snu“, říkával Antoine Blondin...

Měli bychom pak v tomto kráčení po *dó* spatřovat cosi jako zoufalý pokus pozvednout se zpět k tomuto snu, ze kterého všechno vyrůstá?

O autorovi

Franck Noël je francouzský učitel aikida, nositel 7. danu Aikikai. V 70. letech 20. století strávil 8 let v Japonsku, pak ve Francii spoluzakládal FFAAA (Francouzská federace aikidó, aikibudó a příbuzných disciplín), ve které desítky let aktivně působil. Žije v Toulouse ve Francii, kde v roce 1988 založil Dojo de la Roseraie.

Českou republiku navštěvuje pravidelně od roku 1994 – po celou tu dobu byl technickým garantem a šihanem pro Českou federaci aikidó a vychoval tak několik generací učitelů a studentů.

V českém jazyce vyšla také jeho knížka *Aikidó – fragmenty dialogu o dvou neznámých* (Pavel Mervart, 2013).

Poznámka k českému vydání

Franck Noël u cvičení moc nemluví, všechno ukáže svým postojem a pohybem. Avšak ti, kdo zažili jeho lekce pro učitele, vědí, že za jeho cvičením a výukou jsou ucelené principy a promyšlená struktura, které dokáže velmi jasně a srozumitelně vysvětlit. Protože Franck je přesvědčivý budóka, precizní technik a zároveň velmi systematický učitel.

Franckovo přemýšlení o pozadí cvičení – o principech, které organizují techniky aikida, trénink v dódžó i dlouhodobý lidský rozvoj – jsou zřejmé právě z jeho textů. Tyto texty jsou druhá strana aikida, které nám dlouhá léta odevzdával.

Když Franck v této knížce mluví o *dó*, *misogi*, *šin-gi-tai* nebo propojení aikida s každodenním životem, nemluví o abstraktním konceptu, který je nějakým bonusem k cvičení. Mluví o tom, co zažíváme (nebo můžeme zažívat) na každém z našich tréninků, při každé výměně toriho a ukeho, v každé naší technice.

Jeho texty nejsou jednoduché. Jsou komplexní, mnohověstné, vyvážené a tím neutrální... stejně jako jeho cvičení. Opravdu doporučujeme pozorné čtení – v každém odstavci a v každé větě můžete najít něco, co můžete použít ke zlepšení svého cvičení, vyučování nebo života. Trpělivost a vytrvalost se u této knížky vyplácí, Franck totiž píše o hudbě, která pohybuje námi, aikidisty.

A jak připomíná na závěr jedné z kapitol: „Aikidó, které budeme prožívat, nebude ničím jiným než tím, co z něj uděláme.“

Přeji hodně štěstí,

Martin Švihla

Obsah

Cesta	6
Dřevorubci a tanečníci, notáři a básníci...	22
Jednota nebo uniformita Rozdělení nebo různorodost Proč dvě federace?	30
Přestat foukat	36
Perspektiva, vybočení a pokušení	44
„Není škola života, jen život sám.“	51
Hluchota	65
Misogi	66
Šin-gi-tai	78
Dó: cvičení jako cesta za ideálem a idealizace cvičení	85
Na návštěvě u Jacquese Lecoqa	98
Z jednoho světa do druhého	110
Pocta Kiššómaru Uešibovi	121
O autorovi	128
Poznámka k českému vydání	129

Tuto knížku vydalo Aikido Praha Vinohrady
jako dárek českým a slovenským aikidistům.

Aikido Praha Vinohrady, z.s.
www.aikidovinohrady.cz

